

Rapportage

Archeologische verwachtingswaarden

Nederweert-Schoordijk

Andersdenkendenkerkhof (2020)

ALFONS BRUEKERS

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodemonderzoek te Nederweert (STRABO), die zich ten doel stelt oud(-er) cultuurhistorisch en archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Bronnenonderzoek	7
2.1 'Het zijn toch ook mensen!'	7
2.2 De begraafplaats in de heide	10
2.3 Tijdens de Tweede Wereldoorlog	14
2.4 Na de oorlog	15
2.5 Einde van de begraafplaats in Schoor	16
3. Lokalisatie	19
4. Identificatie van de begravenen	25
4.1 Matthijs Ridder	25
4.2 Altje IJlder van Kooij	27
4.3 Peter S.	29
5. Gebruik	35
6. Waardenstelling	36
7. Aanbevelingen	37
8. Conclusies en samenvatting	39

1. Inleiding

Deze rapportage vormt een onderdeel van een drieluik, te weten:

1. *Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Schoordijk Andersdenkendenkerkhof (2020)*. Dat is het document dat nu voor u ligt.
2. *Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Kerkstraat 58 algemene begraafplaats (2020)*. In voorbereiding.
3. *Ridder, held en bedelaar. Het onfortuinlijke leven van Mathijs Ridder (1810-1883)*. In voorbereiding.

De aanleiding voor het onderzoek dat aan dit rapport ten grondslag ligt was mijn biografie van Mathijs Ridder, die in 1883 door verdrinking om het leven kwam in Nederweert. Vanwege het feit dat hij niet katholiek was, mocht hij niet begraven worden op de 'bijzondere' (=katholieke) begraafplaats van Nederweert, maar werd hij ter aarde besteld op de algemene begraafplaats. Dit riep de vraag op waar deze algemene begraafplaats zich heeft bevonden. Onderzoek wees uit dat er in de loop der voorbije eeuwen in Nederweert wat betreft algemene begraafplaatsen maar liefst zes fasen zijn te onderscheiden:

Tabel 1. Periodisering algemene begraafplaatsen Nederweert (exclusief Ospel en Leveroy)

fase	periodisering	wijk	locatie
fase I	vóór 1852	Nederweert-centrum	onbekend deel van parochiekerkhof
fase II	1852-1898	Nederweert-centrum	zuidhoek kerkhof, Schoolstraatzijde
fase III	1898-1959	Schoordijk	noordoever Roevenderpeel
fase IV	(1945?)-1959	Nederweert-centrum	hoek Kerkstraat en Kapelaniestraat
fase V	1960-1978	Nederweert-centrum	hoek Kerkstraat en Kapelaniestraat
fase VI	1978-heden	Budschop-Kreijel	hoek Hoofstraat en Kreijel

In deze rapportage wordt het onderzoek naar specifiek fase III beschreven. Dat is de locatie aan de Schoordijk in Nederweert.

Voor een onderzoek naar aanleg, beheer, onderhoud, eigendom en gebruik werd onderzoek verricht in de archieven van het gemeentebestuur van Nederweert, het parochiebestuur van de kerk van St. Lambertus te Nederweert, het archief van het Provinciaal Bestuur van Limburg, het archief van het Bisdom Roermond en werd geput uit diverse lokale mondelinge en schriftelijke bronnen.¹

¹ Gebruikte afkortingen:

APN = Archief St. Lambertusparochie Nederweert (in Gemeente-archief Weert).

GAN = Gemeente-archief Nederweert (in gemeentehuis Nederweert).

GAW = Gemeente-archief Weert (in Weert).

OA = Oud-archief, periode 1795-1939 (in GAN).

NA = Nieuw-archief, periode 1939-1990 (in GAN).

RHCL = Regionaal Historisch Centrum Limburg (in Maastricht).

PA = Provinciaal Archief van Limburg, fonds nr. 01.04 (in RHCL).

ABR = Archief Bisdom Roermond, fonds nr. 14.A003B (in RHCL).

SGN = Archief Stichting Geschiedschrijving Nederweert (in Nederweert).

Laten we nu een kijkje nemen in de plaatselijke situatie. Van oudsher werd Nederweert omringd door een krans van vennen, waterplassen en uitgestrekte heidevelden. In het zuiden van de gemeente lagen de Roevenderpeel en het Schoorwater. Dat gebied had een sinistere bijklank in de oren van vele inwoners. Niet alleen bevond zich daar vanaf de middeleeuwen de gemeentelijke executieplaats waar veroordeelde misdadigers werden geëxecuteerd; vanaf de 19^e eeuw was daar ook een algemene begraafplaats waar niet-katholieken en zelfdoders werden begraven. Voor hen was immers in de beleving van de Kerk, geestelijkheid en inwoners van die tijd geen plek in de hemel beoogd. Laat staan dat voor hen een begraafplaats op de gewijde grond van een 'bijzondere' (katholieke) begraafplaats mogelijk zou zijn.

De algemene begraafplaats bevond zich sinds 1898 pal op de noordoever van de Roevenderpeel, aan de westzijde van de Schoordijk en was eigendom van het gemeentebestuur. De formele status van algemene begraafplaats werd in 1959 opgeheven en in 1966 worden de nog aanwezige stoffelijke overschotten opgegraven en herbegraven. De ruilverkaveling uit de jaren '90 van de vorige eeuw wist alle bovengrondse sporen van deze begraafplaats uit.

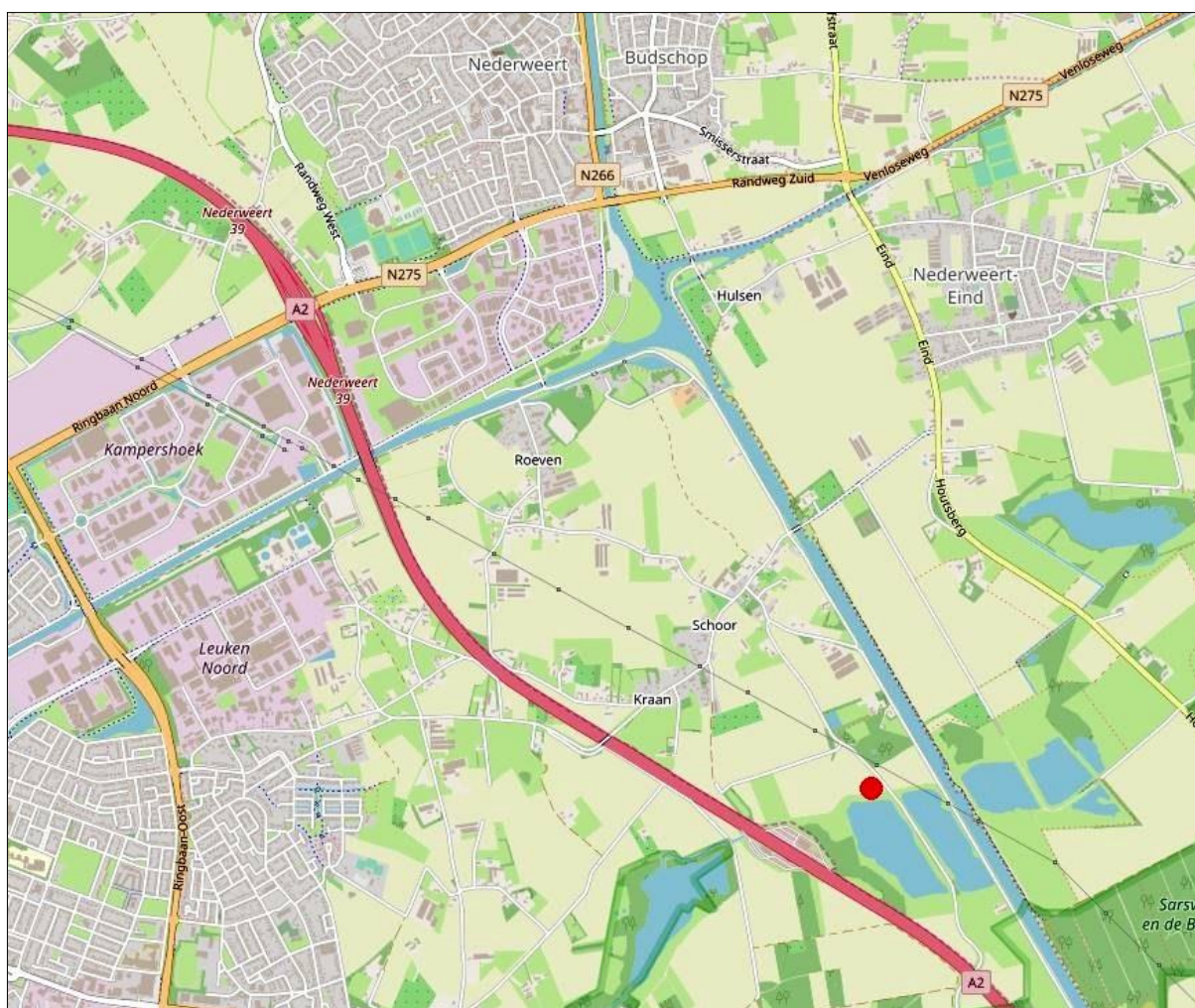

Fig. 1. Ligging van de voormalige algemene begraafplaats van Schoor (rode stip). Ondergrond: www.afstandsmeten.nl

Door het verdwijnen van bovengronds herkenbare relicten van de begraafplaats, heeft er lange tijd onduidelijkheid bestaan over de juiste locatie. Door ouderen uit de regio worden 'met zekerheid' zeer uiteenlopende locaties van het terrein aangegeven. Gelukkig bestaat er voldoende betrouwbare documentatie die alle twijfel over de juiste locatie elimineren kan.

Over de openbare begraafplaats van Schoor is in het verleden enkele malen gepubliceerd, zij het onvolledig en soms ook met onjuiste details.²

De naam Andersdenkendenkerkhof is geen officiële benaming. Formeel is er sprake van een Algemene Begraafplaats. De associatie met 'andersdenkenden' (in de sfeer van geloofsovertuiging) is er overigens wel van oudsher geweest. Reeds in de bestuurlijke voorbereiding van de stichting van de begraafplaats in 1898 werd dat woord in deze context gebezigd door toenmalig raadslid Gubbels. Ook in de moderne tijd heeft het begrip opgang gemaakt, onder andere ook vanwege de emotionele lading die er in besloten ligt.

Tenslotte een woord van dank: dhr. Wil Schlenger (Gemeente Weert) en dhr. Peter Witlox (Gemeente Nederweert) voor hun toegewijde hulp bij scannen en raadplegen van documenten uit de onder hun beheer staande archieven. Ook een bijzonder woord van dank aan de heren Frits Knapen, Jos Jonkers, Wiel Jonkers, Jan Verboogen, Thieu Verboogen en Peter Crins voor het bereidwillig ter beschikking stellen van informatie.

Tabel 2. Coördinaten van het hart van de begraafplaats 'Andersdenkendenkerkhof':

GPS-coördinaten	N 51.257531	E 5.772039
RD-coördinaten	181864	363204

² Die eerdere publicaties zijn: F. van den Eerenbeemt, De algemene begraafplaats in Schoor, in: (H. Koppen en F. Scheepers red.) *Van Vreuger, uit het verleden van de gehuchten Schoor, Roeven en Kraan onder de gemeente Nederweert (Ib)* (Nederweert 1987) p. 90. Verder: Frits Knapen, *Nederweerts Verleden: Schoor, Roeven en Kraan*, in: (A. Bruekers red.) *Nederweerts Verleden* (Nederweert 2012) p.12. Ook: Alfons Bruekers, *Nederweerts verleden; Vergeten en verguisd*, in: *Weekblad voor Nederweert*, 2019 jul 7. Recent verscheen: J. van de Kam, *Schoor had een algemene begraafplaats (plm. 1870-1959)*, in: *'t Buurtblaedje, Informatieblad buurtvereniging Schoor*, jrg. 37, winter 2019/2020, p. 39-41. Dit laatste artikel is vooral plak- en knipwerk uit de hiervoor genoemde artikelen maar is niet op eigen bronnenonderzoek gebaseerd en introduceert daardoor helaas nogal wat oude en nieuwe misinformatie.

2. Bronnenonderzoek

Katholieke (of, zoals vanaf de 19^e eeuw van overheidswege met 'bijzondere' aangeduide) begraafplaatsen waren er vier op het grondgebied van de gemeente Nederweert. De oudste is van middeleeuwse oorsprong en bevindt zich in het dorps hart van Nederweert, de St. Lambertuskerk aan drie zijden omringend. Verder was en is er een katholieke begraafplaats in het deels tot Nederweert behorende kerkdorp Leveroy (sedert 1620), en in Ospel (vanaf 1867). Vanaf ca. 1900 was er ook een bij het St. Aloysiusgesticht 'Stokershorst' in Nederweert-Eind, die van het begin van de 20^e eeuw tot het einde van de Tweede Wereldoorlog in gebruik was en in 1983 werd geruimd.

Formele vermeldingen van vóór 1844 over begraafplaatsen van niet-katholieken, andersdenkenden of buiten het kerkelijk recht vallende overledenen zoals zelfdoders of criminelen, ontbreken in Nederweert. Aan de Schoordijk, op de zuidelijke oever van het Schoorwater en dichtbij een kruising van doorgaande wegen, bevond zich in het oude regime de gemeentelijke executieplaats. Op die locatie zullen ter dood gebrachte criminelen, zo ze al niet ter lering en vermaak bovengronds bleven tentoongesteld, vermoedelijk ter plaatse begraven zijn. Over die executieplaats en zijn geschiedenis is in 2018 een cultuurhistorisch artikel verschenen.³

Voor wat betreft andersdenkenden, althans niet-katholieken, is de situatie onduidelijker. Aangenomen mag worden dat zij niet op katholiek gewijde grond mochten worden begraven. Bij de bouw van de vernieuwde St. Rochuskapel in 1894 te Nederweert-Budschop, werden naar verluid menselijke skeletresten gevonden. Aangezien hier vanaf het midden van de 17e eeuw gepestificeerden werden verpleegd én vanwege het gegeven dat deze kapel de status van hulpkerk van de St. Lambertuskerk bezat, doet dit vermoeden dat ook die grond wel degelijk gewijd was en dat het dus geen niet-katholieken kan hebben betroffen. Maar hiervoor ontbreekt elk schriftelijk bewijs.

De katholieke begraafplaats van de St. Lambertuskerk bevond zich in een cirkelvorm rondom de oude kerk. Cultuurhistorisch en archeologisch onderzoek naar deze begraafplaats werd gepubliceerd in 2018.⁴ In de tweede helft van de negentiende eeuw was daar een afgeschermd (en niet-gewijd) gedeelte dat gereserveerd was voor de teraardebestelling van niet-katholieken. Daar werd ook echt gebruik van gemaakt, zoals bij de verdrinking van een oudere man bij Sluis 14 (december 1883) en de dood van een schipperskind in de Noordervaart (februari 1886). Op beide gevallen komen we nog uitgebreid terug.

2.1 'Het zijn toch ook mensen!'

Het kerkbestuur van de St. Lambertusparochie klopt in 1898 aan bij het gemeentebestuur. Men wenst het kerkhof bij de kerk in de dorpskern te vergroten en van een nieuwe (stenen) omheiningmuur te voorzien en vraagt daarvoor van het gemeentebestuur een subsidie. Het gemeentebestuur staat daar op zich positief tegenover en is zelf bereid 650 gulden te doneren onder voorwaarde dat het kerkbestuur dan meewerkt door het afstaan van een

³ A. Bruekers, Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Schoordijk Galgenberg (2018), digitaal raadpleegbaar via: https://www.academia.edu/38066019/Rapportage_archeologische_verwachtingswaarden_Nederweert-Schoordijk_Galgenberg_2018_

⁴ Alfons Bruekers, Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Kerkstraat 58 Oude Kerkhof (2018), digitaal raadpleegbaar via: https://www.academia.edu/37478213/Rapportage_archeologische_verwachtingswaarden_Nederweert-Kerkstraat_58_Oude_Kerkhof_2018_

stukje grond om een nieuwe algemene begraafplaats te creëren. Daar ontstaat enige discussie over met pastoor Kerbosch. Die meldt in mei 1898 dat de metselaars in de startblokken staan om met de omheiningmuur van het nieuwe gedeelte te beginnen, maar dat hij er bij nader inzien niet voor voelt om een stukje aan de gemeente beschikbaar te stellen. Dat valt nogal koud op het dak bij het gemeentebestuur. Pastoor Kerbosch licht zijn standpunt toe met als enige argument dat hij die algemene begraafplaats daar niet wil hebben en dat er bovendien ook geen plek voor is. Verder doet hij aan het gemeentebestuur de suggestie *'dat er hier of daar in de heide wel eene plaats daarvoor te vinden is'*.

Raadslid Gubbels staat op zijn achterste benen en vindt dat het kerkbestuur de beoogde subsidie-afspraken niet nakomt. Samen met raadslid Coumans is hij bovendien verontwaardigd over de suggestie van de pastoor om naar de heide te gaan. Zij merken op dat andersdenkenden toch ook recht hebben op een fatsoenlijke begraafplaats *'want het zijn toch ook mensen'*. Na rijp beraad kiest de gemeenteraad eieren voor zijn geld en wordt besloten de subsidie wél beschikbaar te stellen aan het kerkbestuur, maar op de tegenprestatie niet langer terug te komen. Men gaat noodgedwongen op zoek naar een ander terrein binnen de gemeente.⁵

Fig. 2. Veertigjarig priesterjubiläum van pastoor Kerbosch in 1909. Hij is dan niet meer pastoor van Nederweert maar deken van Weert. Hij wordt verondersteld de persoon in de rode cirkel te zijn. Uitsnede uit foto Beeldbank Erfgoedhuis Weert nr. 6942.

Fig. 3. Bidprentje van pastoor Kerbosch (1846-1910). Collectie Jos Jonkers.

Het nieuwe kerkhofgedeelte bij de St. Lambertuskerk, inclusief het stukje dat voorheen als algemene begraafplaats dienst deed, wordt gewijd en in gebruik genomen. Op 29 juni 1898 vindt de plechtige inzegening plaats door deken Custers van Weert, in aanwezigheid *'van een talrijke menigte biddende geloovigen'*.⁶ Bij deze verandering gaat het voormalige en nu opgeheven openbare gedeelte van de begraafplaats op in de bijzondere begraafplaats.

⁵ GAN OA 3 Notulen gemeenteraadsvergaderingen 1888-1908, vergaderingen van 1898 mrt 4 en 1898 mei 18. Overigens valt de definitieve subsidie aan het kerkbestuur (600 gulden) 50 gulden lager uit dan de eerder besproken som. Waarschijnlijk is dit een soort korting vanwege het niet beschikbaar stellen van een stukje grond voor de algemene begraafplaats.

⁶ GAW APN aanvullingen nr. 1, Liber Memorialis 1884-1952.

Nu de pogingen om tot vergelijk te komen met het kerkbestuur gestrand zijn, moet het gemeentebestuur diezelfde zomer van 1898 gaan uitkijken naar een nieuwe oplossing. De burgemeester stelt nogal eufemistisch en enigszins suggestief dat dit erg moeilijk zal worden *'zonder naar de heide te gaan'*. Raadslid Jonckers van de Winnerstraat heeft echter een idee. Hij kent nog een verloren hoekje grond in de buurt van Sluis 14, nabij het huis van de weduwe Smolenaers-Feijen. Het gemeentebestuur gaat die optie onderzoeken.⁷ Maar een paar weken later komt raadslid Coumans met een in zijn ogen betere suggestie, hij heeft een terrein aan de Houtsberg op het oog. De burgemeester heeft zelf ook een idee en stelt voor om een stukje grond *'op de bergen aan de Schoordijk'* tot algemene begraafplaats te maken. Dat voorstel krijgt unanieme steun van de gemeenteraad en aldus wordt besloten. Bij raadslid Gubbels zit wel nog altijd iets dwars over het feit dat het kerkbestuur de oorspronkelijk beoogde deal niet na is gekomen en de gemeente nu dwingt om naar de heide te gaan. Hij stelt als sanctie voor om, nu het kerkbestuur van plan is om aan de noordzijde van de kerk een lijkenhuisje te bouwen, daar vanuit de gemeente als een soort zoete wraak geen financiële steun aan te verlenen, mocht daar om gevraagd worden. Ook dat voorstel wordt door de raad aangenomen en zo neemt het gemeentebestuur revanche op het kerkbestuur.⁸

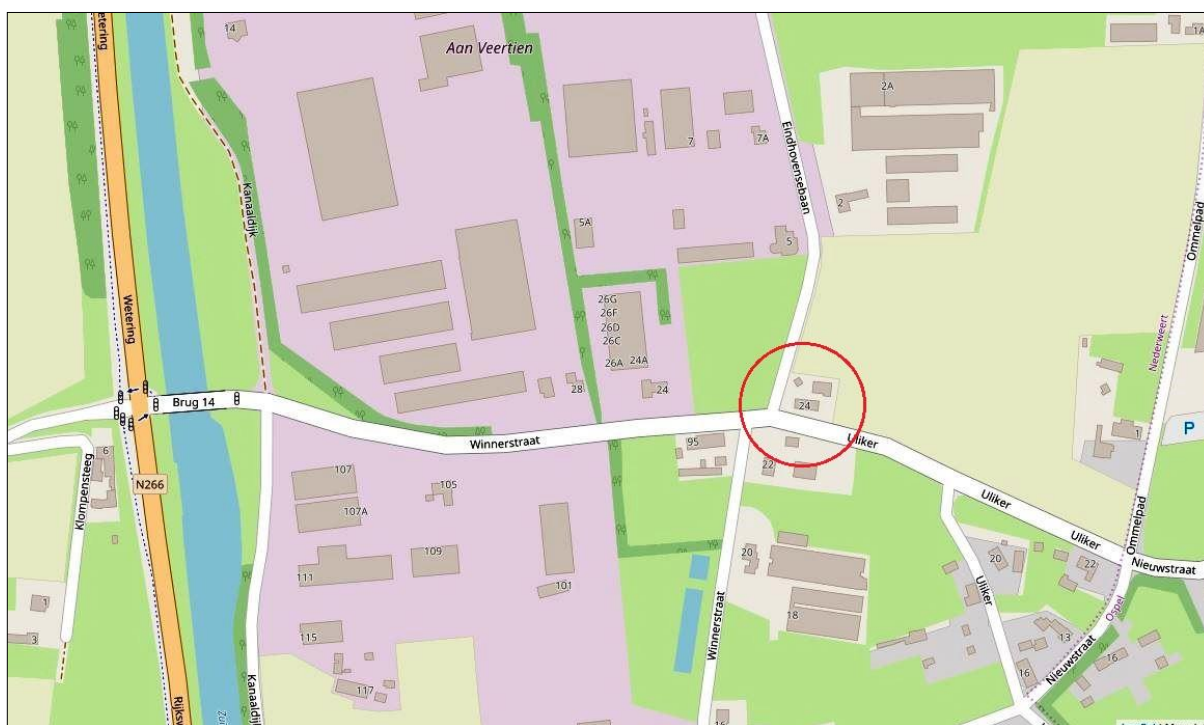

Fig. 4. Voorgestelde locatie voor een algemene begraafplaats. De rode cirkel geeft bij benadering de plek aan en duidt op het huidige adres Uliker 24. Ondergrond: afstandsmeten.nl.

Hoewel dat uit de bewaard gebleven dossiers niet onomstotelijk blijkt, heeft de ingebruikname van het perceel weinig formele voeten in de aarde. Er hoeft geen grond voor te worden aangekocht omdat het terrein al van oudsher gemeentelijk bezit is.⁹ Dat blijkt ook

⁷ GAN OA inv. nr. 3 Notulen gemeenteraadsvergaderingen 1888-1908, vergadering van 1898 jun 23. Die locatie lag op de kruising van Winnerstraat en Uliker, op de kop van de Eindhovensebaan. Het huidige adres is Uliker 24. De wed. Smolenaers-Feijen woonde op die locatie vanaf 1890. GAN OA bevolkingregisters.

⁸ GAN OA inv. nr. 3 Notulen gemeenteraadsvergaderingen 1888-1908, vergadering van 1898 aug 12.

⁹ In de gemeentelijke administratie zijn geen besluiten of notariële acten van aankoop of overdracht gevonden. Onderzoek in de notariële archieven van Nederweert (RHCL, Notarissen arrondissement

uit een zijdelingse aantekening in de notulen van de gemeenteraadsvergadering van 22 mei 1896. Aan de orde is dan een dispuut over eigendomsrechten tussen de families Neijns uit Schoor en Coumans, van een perceel heide aan het Schoorwater. De burgemeester probeert daar duidelijkheid in te verschaffen en maakt terloops melding van het feit dat er daar wel nog een ander (heide-)perceel ligt, dat eigendom is van de gemeente. Het is niet onmogelijk dat dit de strook grond betreft waarop de keuze voor de algemene begraafplaats is gevallen.¹⁰

Hoewel de gemeentelijke en kerkelijke dossiers daarover in alle talen zwijgen, moet er toen iets bijzonders hebben plaatsgevonden. Op 29 juni 1898 vindt zoals we zagen de kerkelijke inzegening van het nieuwe gedeelte van de katholieke begraafplaats bij de St. Lambertuskerk plaats. Pas in de gemeenteraadsvergadering van 12 augustus valt het besluit om een nieuwe algemene begraafplaats aan te leggen in Schoor. In die tussenperiode zit men met een 'probleem': Bij de kerk bevinden zich de nog vrije jonge graven van twee niet-katholieken (Matthijs Ridder, overleden in 1883 en Altje IJlder van Kooij, 1889). Hun grafplekken vallen in de uitbreidingszone van het parochiekerkhof maar zolang zij daar liggen kan dat stuk van de begraafplaats op 29 juni niet gewijd worden. Daarvoor is herbegraving nodig, maar die kan pas hebben plaatsgevonden ná 12 augustus. Het is niet reconstrueerbaar welke modus operandi kerk- en gemeentebestuur hiervoor kiezen. De meest waarschijnlijke uitleg is dat een klein gedeelte van het parochiekerkhof (n.l. het stukje waar Ridder en IJlder van Kooij begraven liggen) buiten de wijding is gehouden, en dat de herbegraving later dat jaar heeft plaatsgevonden, al dan niet in combinatie met een 'inhaalwijding' bij de kerk.

Bovendien gaf de wet hiertoe de mogelijkheid. De Begraafwet 1869 schreef namelijk voor (artikel 23) dat pas na tien jaar, en met toestemming van de eigenaar van het graf, de overblijfselen van lijk en kist geroerd mochten worden, mits ze elders in de openbare begraafplaats begraven zouden worden. In geval van Ridder lag het eigenaarschap bij de gemeente, in het geval van het kind IJlder van Kooij ook. Het is buitengewoon jammer dat de gemeentelijke administratie over die jaren zeer onvolledig bewaard is gebleven. Geen enkele vermelding van (kosten van) herbegraving is daardoor vindbaar. Toch leidt het geen twijfel dat herbegraving heeft plaatsgevonden. Het wettelijke criterium van 10 jaar in acht nemend moet dat dan in 1899 (namelijk tien jaar na de begrafenis van IJlder van Kooij) zijn geweest. Het feit dat de overledenen zijn overgebracht naar Schoor wordt zowel door latere papieren bronnen, mondelinge overlevering en opgegraven stoffelijke resten bevestigd. We komen hier nog uitgebreid op terug.

2.2 De begraafplaats in de heide

Omstreeks het midden van 1898 heeft het gemeentebestuur dus een stukje grond '*op de bergen aan de Schoordijk*' tot algemene begraafplaats bestempeld. Daar ontstaat wat formeel gedoe over met de provincie, want net als op de bijzondere (Katholieke) begraafplaatsen van Nederweert, Ospel en Leveroy is ook daar geen lijkenhuisje aanwezig en dat schrijft de wet nu eenmaal wel voor. Het Geneeskundig Staatstoezicht voor Limburg en Oostelijk Noord-Brabant schrijft dan ook een negatief inspectierapport en adviseert het provinciebestuur tot actie. Een paar dagen later schrijft de provincie een strenge brief aan B&W van Nederweert waarin terugkoppeling, en vooral actie, wordt gevraagd. Per brief van oudjaarsdag 1898 meldt B&W aan de provincie dat er geen vuiltje aan de lucht is en dat op alle begraafplaatsen, dus ook op die van Schoor, lijkenhuisjes aanwezig zijn. Dat op het oog

Roermond, fonds 09.009 notarissen 1896-1905, inv. nr. 9348 Notaris Sarton, Nederweert 1898-1899) leverde evenmin een spoor van een aankoop of overdracht op. Verificatie in de kadastrale leggers heeft niet plaatsgevonden maar zal tot dezelfde conclusie leiden.

¹⁰ GAN OA 3 Notulen gemeenteraadsvergaderingen 1888-1908, vergadering van 1896 mei 22.

goede nieuws wordt door het provinciebestuur in de eerste week van 1899 ter informatie doorgeleid aan het Staatstoezicht.¹¹

De provincie vertrouwt het onverwacht positieve antwoord van Nederweert niet helemaal en blijft doorvragen. Burgemeester en Wethouders van Nederweert wringen zich in bochten in het schemergebied dus feiten en onwaarheden. Per brief aan de Commissaris der Koningin geven ze toe dat er in december 1898 sprake was van vergroting van de algemene begraafplaats bij de kerk (hetgeen niet juist is), dat er toen 'tijdelijk' een lijkenhuisje ontbrak en dat dit euvel '*onmiddellijk daarop*' is gecorrigeerd (eveneens niet juist).¹²

Fig. 5. Burgemeester P.G. (Graat) Hobus (in functie van 1899-1913). Collectie SGN.

Bij de provincie begrijpen ze het allemaal terecht niet meer zo en in een kort en bitsig briefje vraagt de Commissaris van de Koningin op een manier die geen ontsnappingsmogelijkheid meer biedt: '*Is thans op de begraafplaats in de heide een lijkenhuis aanwezig?*'. Waarop burgemeester Hobus per kerende post en even kort en duidelijk geïrriteerd over de provinciale controledrift bevestigend antwoordt met '*op de algemene begraafplaats is een lijkenhuis aanwezig*'.¹³ Dat zal wel kloppen, want in de financiële administratie van de gemeente staat in 1898 een post van 14 gulden en 85 cent geboekt voor werkzaamheden door J. de Bruin en J. Kluskens aan de algemene begraafplaats, zonder dat overigens duidelijk wordt waaruit deze bestaan.¹⁴ Uit de financiële administratie van de gemeente (die veel hiaten vertoont) is te herleiden dat er in het jaar 1900 een vrij grote uitgave van 45 gulden werd gependend, gevolgd door kleinere uitgaven in 1903 en 1904.¹⁵ Het heeft er de

¹¹ RHCL 01.04 Provinciaal Archief inv. nr. 7419. Brief van Geneeskundig Staatstoezicht aan Commissaris der Koningin (CdK) d.d. 1898 dec 9, brief van CdK aan B&W van Nederweert d.d. 1898 dec 19, reactie van B&W aan CdK d.d. 1898 dec 31 en brief van CdK aan Staatstoezicht d.d. 1899 jan 7. GAN OA inv. nr. 364 gemeenterekening 1898. De bijbehorende specificatie met volgnummers 142 en 143 zouden aanwezig moeten zijn in GAN OA inv. nr. 462 mandaten, maar ontbreken daar in een verder vrij complete serie. Het staat op basis van de index vast dat ze er wel geweest zijn.

¹² RHCL 01.04 Provinciaal Archief inv. nr. 7419. Brief van B&W van Nederweert aan de Commissaris van de Koningin in Limburg d.d. 1900 jan 27.

¹³ RHCL 01.04 Provinciaal Archief inv. nr. 7419. Brief van de Commissaris der Koningin aan B&W van Nederweert d.d. 1900 apr 30 en antwoordbrief van burgemeester Hobus van Nederweert d.d. 1900 mei 3.

¹⁴ GAN OA inv. nr. 364 gemeenterekening 1898. Verwezen wordt naar betalingsmandaten nrs. 142 en 143 maar die zijn helaas vernietigd, zie GAN OA inv. nr. 462 mandaten 1898. Wel blijkt uit de bewaard gebleven index op de mandaten dat de werkzaamheden werden verricht door J. de Bruijn en J. Kluskens.

¹⁵ GAN OA inv. nr. 366 t/m 370 gemeenterekeningen 1900-1904.

schijn van dat de gemeente in 1898 onder druk van de provincie snel een tijdelijke voorziening als lijkenhuis inricht en dat die faciliteit in 1900 grondiger is aangepakt.

In die eerste jaren staat er vermoedelijk alleen maar een lijkenhuisje op de begraafplaats van Schoor. In september 1908 verricht meester-timmerman P.J. Heijnen enige lichte herstellingen in opdracht van de gemeente.¹⁶ Een jaar later komt het gemeentebestuur opnieuw in actie. Dezelfde Heijnen krijgt opdracht om de begraafplaats te omheinen. Zijn gedetailleerde specificatie spreekt over herstellingen en nieuwe zaken, zoals een poortje met ijzerwerk en twee palen, carbolineum om palen en 3 m² planken te conserveren en 6 kg prikkeldraad om het terrein af te zetten. In totaal werkt hij 20 uur voor een honorarium van 14 cent per uur.¹⁷ Leo Heijnen, eveneens meester-timmerman en vermoedelijk zoon van eerstgenoemde, voert in de zomer van 1912 nog een reparatie uit aan het lijkenhuisje.¹⁸

Dat zal allemaal wel geen toeval zijn geweest want het provinciebestuur maakt zich wat zorgen. In 1912 worden burgemeester en wethouders door het provinciebestuur verzocht om te rapporteren over de begraafplaatsen in hun gemeente. Voor het eerst staat dan op papier dat er een begraafplaats is '*in het Schoor, opgericht na het in werking treden van de Begrafeniswet (1869)*' en buiten de bebouwde kom liggend op het perceel sectie F nr. 956 met een grootte 01.21 are, zijnde een deel van genoemd perceel. Dankzij deze enquête krijgen we naast de details uit de specificatie van timmerman Heijnen nog wat meer beeld van de situatie: De omheining bestaat dan namelijk uit een rasterwerk van 1,50 m hoogte. Verder is er sprake van een lijkenhuis gebouwd in hout en gedekt met pannen.¹⁹

Er zijn geen foto's of tekeningen van de algemene begraafplaats bekend. Wél beschikken we over een veel later geboekstaafde beschrijving die de vooroorlogse situatie beschrijft. Die lijkt geënt op de rapportage uit 1912 maar voegt daar nog een paar interessante details aan toe. Zoals het feit dat een poort toegang geeft tot de begraafplaats en dat daarboven een bord is aangebracht met de tekst '*Algemeene Begraafplaats*'.²⁰ Of er zich graftekens hebben bevonden op de graven is niet bekend maar was volgens een zegsman niet het geval.²¹

Het heeft er alle schijn van dat het lijkenhuisje zeer provisorisch gebouwd is en in 1915 in desolate toestand was. In elk geval wordt er dat jaar weer geïnvesteerd. Opnieuw mag meester-timmerman Leo Heijnen de klus klaren. Uit zijn declaratie blijkt dat er sprake is van een gedeeltelijke vernieuwing van het huisje, die op 9 en 10 maart 1915 wordt uitgevoerd. Er worden 55 strekkende meter plank verspijkerd en de nodige spijkers en carbolineum gebruikt. Vrachtrijder Martinus Kessels verzorgt het transport van de materialen.²² Het lijkenhuisje zal er weer *pico bello* uit hebben gezien en dat komt de burgemeester goed uit. In zijn verslag over de '*Toestand der gemeente*' uit 1916 wordt door hem opnieuw kort melding gemaakt van de algemene begraafplaats. De toestand wordt als '*goed*' beschreven en de burgemeester voegt er aan toe dat er slechts bij uitzondering wordt begraven. Bovendien schrijft hij, en dat is wel enigszins cryptisch in dit kader: '*de kerkelijke begraafplaats is nog steeds in gebruik*'. Deze formulering is bijzonder intrigerend en het is

¹⁶ GAN OA inv. nr. 472 mandaten 1908 bewijsstuk nr. 212.

¹⁷ GAN OA inv. nr. 473 mandaten 1909 bewijsstuk nr. 200.

¹⁸ GAN OA inv. nr. 476 mandaten 1912 bewijsstuk nr. 188.

¹⁹ GAN OA inv. nr. 1132 Opgaven gemeentelijke begraafplaatsen 1869-1912. Rapportage van 31 augustus 1912. Verder zijn er in 1912 begraafplaatsen in Nederweert-Dorp, Ospel, Leveroy (alle drie opgericht voor de Begrafeniswet van 1869) en een bij het St. Aloysiusgesticht Stokershorst, opgericht rond 1900.

²⁰ F. van den Eerenbeemt, De algemene begraafplaats in Schoor, in: (H. Koppen en F. Scheepers red.) *Van Vreuger, uit het verleden van de gehuchten Schoor, Roeven en Kraan onder de gemeente Nederweert (Ib)* (Nederweert 1987) p. 90.

²¹ Mondelinge mededeling dhr. Frits Knapen (1923), 2015 aug 30.

²² GAN OA inv. nr. 479 mandaten 1915 bewijsstukken 246 en 247.

niet helemaal duidelijk wat hij ermee bedoelt.²³ Schoon aan de haak gemeten is de opmerking zo'n trivialiteit, dat er dus wel bijna iets achter moet zitten.

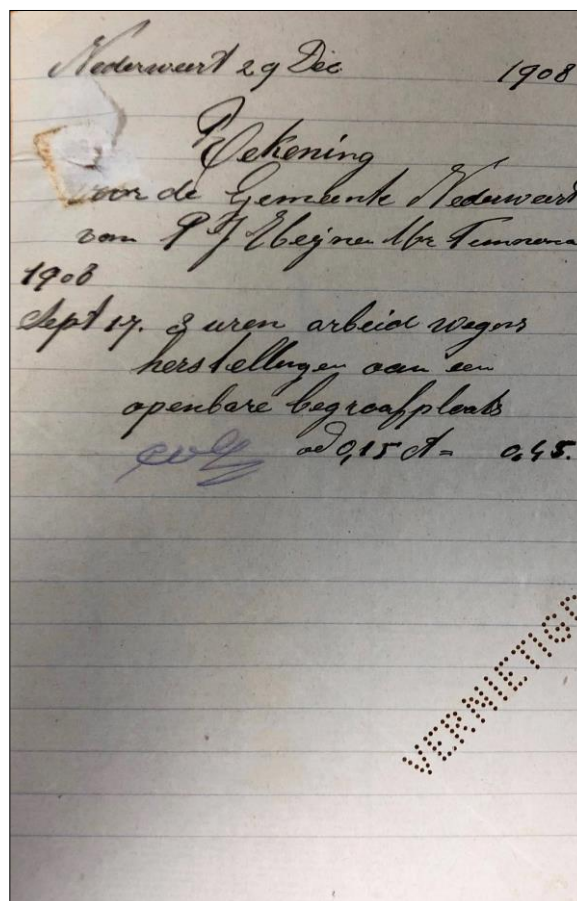
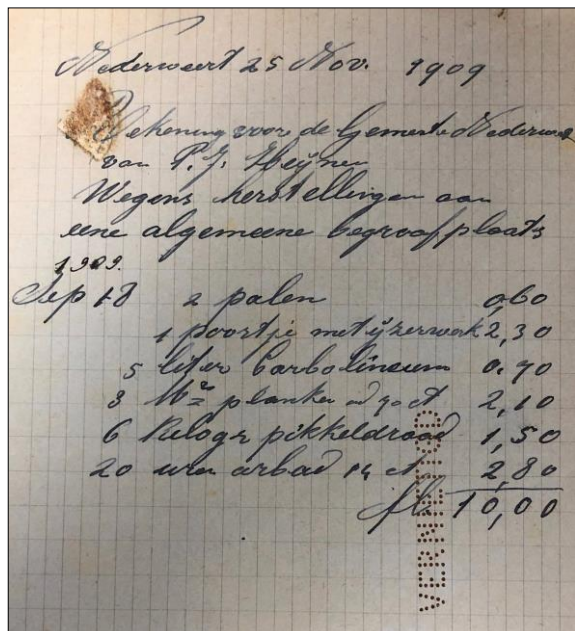
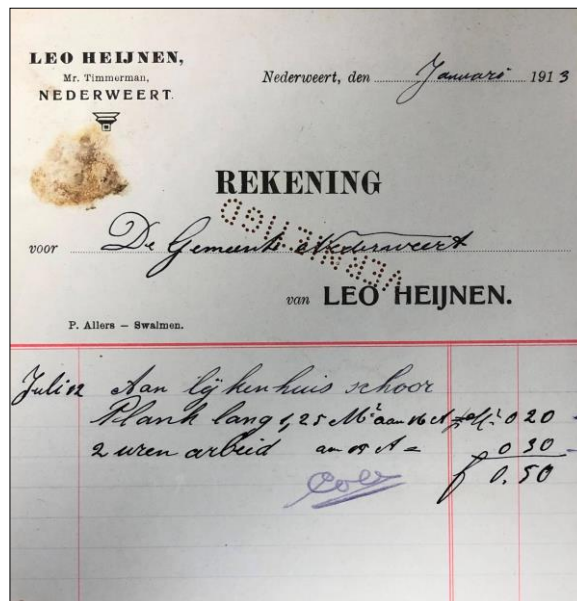
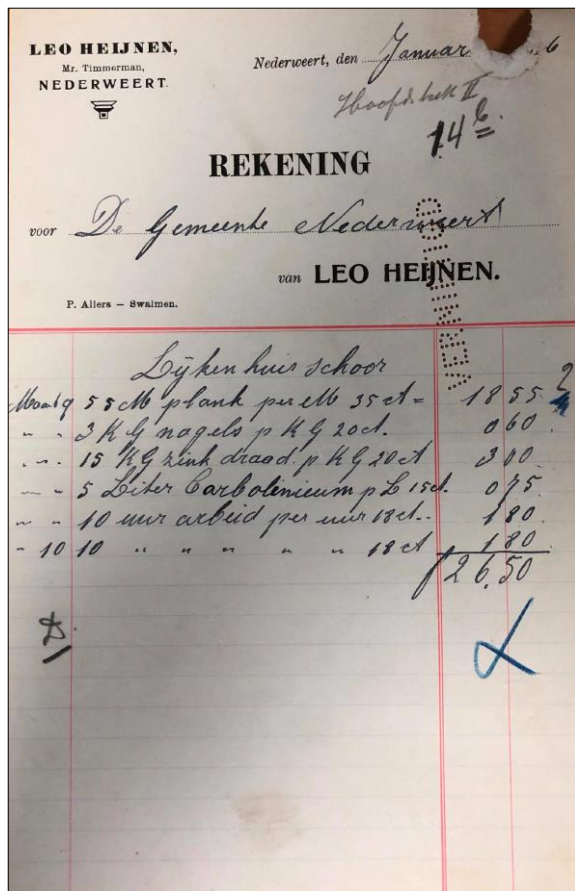

Fig. 6, 7, 8 en 9. Declaraties in het kader van inrichting en herstel van de algemeene begraafplaats, periode 1906-1913. GAN OA inv. nrs. 472, 473, 476 en 479.

²³ GAN OA inv. nr. 71 Verslag van de toestand der gemeente 1916.

2.3 Tijdens de Tweede Wereldoorlog

Een niet-controleerbare vermelding behelst dat het prikkeldraad dat de begraafplaats van Schoor (sinds 1909) afschermd, in 1941 door Duitse militairen wordt geroofd ter aanwending voor oorlogsdoeleinden. In die oorlogsjaren moet er volgens dezelfde bron ook een zegening van de begravenen hebben plaatsgevonden, door kapelaan Obers. Dat feit, althans gekoppeld aan die naam, kan welhaast niet kloppen want Obers verlaat Nederweert al in 1934.²⁴

Wel is zeker dat het provinciebestuur van Limburg in 1941 een onderzoek uitvoert naar de begraafplaats en eventueel daaraan gekoppelde misstanden (naar aanleiding van een niet aan specifieke Nederweeter zaken gekoppelde casus). Ook de burgemeester van Nederweert krijgt deze enquête. Het gesignaleerde probleem bestaat erin dat er kerkbesturen zijn die niet zouden toestaan dat *'bepaalde bewoners'* worden begraven op de bijzondere (dus in geval van Nederweert rooms-katholieke) begraafplaatsen. Het begrip *'bepaalde bewoners'* wordt niet nader gedefinieerd maar kan worden geïnterpreteerd als personen die volgens het kerkelijk recht of tradities niet op een rooms-katholieke begraafplaats mochten worden ter aarde besteld. Zoals (katholieke) zelfdoders en niet-katholieken of andersdenkenden.²⁵

De burgemeester van Nederweert, Van Uden, antwoordt per omgaande dat er zich in Nederweert vier bijzondere (rooms-katholieke) begraafplaatsen bevinden. *'Op enkele van deze begraafplaatsen kunnen ook lijken van andersdenkenden worden begraven'*. De gemeente beschikt daarnaast over een perceel van 6 aren *'waar lijken worden begraven, welke niet kunnen worden geïdentificeerd'*. De door Gedeputeerde Staten gesignaleerde problemen doen zich in Nederweert niet voor, aldus de burgemeester²⁶. Uit deze reactie kunnen we twee gevolgtrekkingen maken voor de situatie in 1941. Namelijk dat niet-katholieken werden begraven op (afgezonderde delen) van (enkele van) de vier officiële kerkelijke begraafplaatsen (Nederweert-Dorp, Eind, Leveroy en Ospel). En dat de begraafplaats van 6 aren (waarmee het terrein te Schoor bedoeld wordt) specifiek geormerkt is voor niet te identificeren overledenen. Zoals we zullen zien, neemt de burgemeester hier een loopje met de waarheid, aangezien de begraafplaats van Schoor nog in 1931 gebruikt werd voor het ter aarde bestellen van een katholieke inwoner die zichzelf van het leven beroofd had maar die zowel degelijk katholiek als identificeerbaar was.

De discussie met de provincie is hier nog niet mee geëindigd. Nog in diezelfde maand maart 1941 vraagt de provincie aan het gemeentebestuur van Nederweert hoe het nu precies in elkaar zit. Volgens de provinciale administratie is er in Nederweert ook nog een officiële algemene begraafplaats in de kom van het dorp, sectie A nr. 1421. De burgemeester had daar in zijn eerdere schrijven geen melding van gemaakt en werd gevraagd om verduidelijking.²⁷ Die uitleg volgt al na een dag. De burgemeester verontschuldigt zich met de uitleg dat de kadastrale leggers een tijdje niet toegankelijk waren en dat hij daarom een goede beantwoording achterwege moest laten. Wel weet hij nog te melden dat hem was medegedeeld dat *'vroeger'* een gedeelte van sectie A nr. 1421 [dat is het gedeelte tussen de St. Lambertuskerk en pand Siem, Kerkstraat 56 AB] werd gebruikt om lijken van ongedoopte kinderen te begraven. Dat stukje begraafplaats was in 1920 als H. Hartpark in gebruik genomen en de burgemeester vermoedt nu dat dit terrein abusievelijk als algemene

²⁴ F. van den Eerenbeemt, op. cit. Kapelaan Obers was in Nederweert in functie van 1926 tot 1934, dus de overlevering is qua datering niet geheel accuraat.

²⁵ GAN NA inv. nr. 2583, inv. nr. 2583. Brief van Gedeputeerde Staten van Limburg aan alle burgemeesters van Nederweert, 1941 feb 28.

²⁶ GAN NA inv. nr. 2583. Brief van de burgemeester van Nederweert aan Gedeputeerde Staten van Limburg, 1941 mrt 1.

²⁷ GAN NA inv. nr. 2583. Brief van Gedeputeerde Staten van Limburg aan het gemeentebestuur van Nederweert, 1941 mrt 13.

begraafplaats in de provinciale documentatie zal zijn beland. Hij benadrukt dat de gemeente een eigen terrein in gebruik had als algemene begraafplaats [waarmee hij het terrein te Schoor bedoelt AB].²⁸ Hiermee is de kwestie opgehelderd en verdere correspondentie daarover is dan ook niet te vinden. Wel doen Gedeputeerde Staten in 1948 nog een keer schriftelijk navraag bij het gemeentebestuur van Nederweert over de algemene begraafplaats (van Schoor), maar de reactie daarop is niet bewaard gebleven.²⁹

2.4 Na de oorlog

Het leidt geen twijfel dat er na de Tweede Wereldoorlog niet meer begraven is aan de Schoordijk. Met zekerheid was dat al niet meer het geval in 1950. Dat weten we uit een relaas dat behalve feitelijkheden ook enige emotie bevat, in de memoires van Jaap Kaan. Het gezin Kaan emigreert in 1939 vanuit Den Helder naar een pachtboerderij aan 'De Wetering' in Nederweert. Het gezin is protestant. Dochter Teuntje (geboren in 1935) verongelukt in juni 1950 als haar ribben verbrijzeld worden bij een ongeluk met een hooiwagen. Haar broer Jaap schrijft in zijn memoires: *'Teuntje ligt begraven (in ongewijde grond) op het Lambertuskerkhof. Dit omdat zij niet gedoopt was! Als wij geloven, dan geloven wij dat zij ook bij de Heer zal zijn'*.³⁰

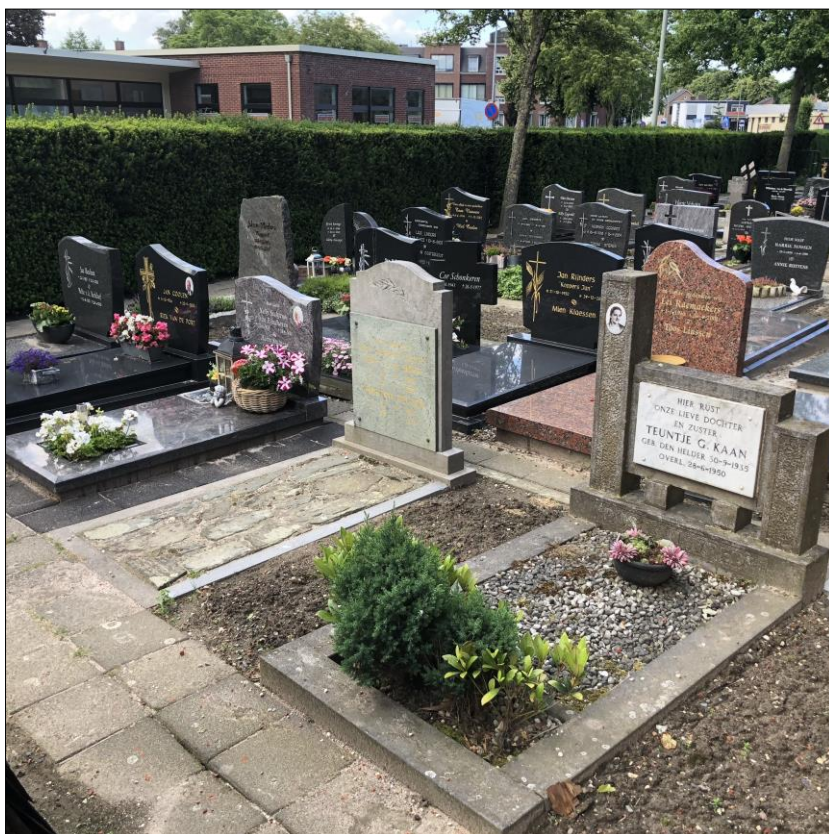

Fig.10. Noordwestelijke hoek van begraafplaats bij de St. Lambertuskerk. Voormalige openbare begraafplaats, destijds 'niet-gewijde grond' als opvolger van de begraafplaats in Schoor. Op de voorgrond het graf van Teuntje Kaan. Foto: Alfons Bruekers, juni 2019.

²⁸ GAN NA inv. nr. 2583, Brief van de Burgemeester van Nederweert aan Gedeputeerde Staten van Limburg, 1941 mrt 15.

²⁹ GAN NA inv. nr. 2583. Brief van Gedeputeerde Staten van Limburg aan Burgemeester en Wethouders van Nederweert, 1948 mei 1.

³⁰ Jaap Kaan, *Wij kwamen uit het noorden* (Nederweert 2003), p.73-74.

Een document uit 1956 bevestigt die situatie vanuit een ander perspectief. In een enquête van de Gezondheidsraad te Den Haag in de zomer van 1956 wordt aan B&W van Nederweert om inlichtingen gevraagd. B&W antwoorden: *'een openbare begraafplaats is niet meer aanwezig. Op de bijzondere begraafplaatsen (katholieke kerkhoven AB) is een ongewijd gedeelte gereserveerd voor begraafing van personen van andere gezindten e.d.'* Onduidelijk blijft wat het gemeentebestuur met *'en dergelijke'* bedoeld.³¹ En met *'niet aanwezig'* wordt eigenlijk bedoeld *'niet meer in gebruik'*, want de begraafplaats aan de Schoordijk bestaat op dat moment formeel gesproken nog steeds. Wel bevestigen ze in deze brief dat er dus sprake was van een niet-geformaliseerde overgangsfase, die met zekerheid al bestond in 1950 (namelijk bij de casus Teuntje Kaan).

2.5 Einde van de begraafplaats in Schoor

Omstreeks die tijd komt de begraafplaats van Schoor weer bestuurlijk ter sprake. In de vergadering van Burgemeester en Wethouders van 26 oktober 1959 wordt er over gedebatteerd. Van een begraafplaats op het perceel dat dan kadastraal bekend staat als sectie F nr. 3257 wordt geen gebruik meer gemaakt en het bewuste terrein dient als vuilstortplaats. Volgens de Wet op de lijkbezorging dient een niet meer in gebruik zijnde begraafplaats gesloten te worden. Maar volgens diezelfde wet moet elke gemeente minstens één algemene begraafplaats op haar grondgebied hebben, en die is er niet. Besloten wordt om alvorens de begraafplaats van Schoor te sluiten, overleg te voeren met het kerkbestuur van de St. Lambertusparochie, om te zien of er een gezamenlijke oplossing mogelijk is.³²

Nog diezelfde dag doet het college een brief uit gaan aan het kerkbestuur. Daarin delen zij hun voornemen tot sluiting van de begraafplaats te Schoor mede. Daar wordt immers geen gebruik meer van gemaakt. En, zo wordt in dit schrijven toegevoegd, wordt deze plaats als weinig eervol beschouwd voor het begraven van lijen. Ook in de volksmond heeft deze begraafplaats een ongunstige naam, zo geven zij aan. In dezelfde brief vraagt de burgemeester of het kerkbestuur genegen zou zijn een gedeelte van de begraafplaats bij de St. Lambertuskerk onder beheer en beschikking van het gemeentebestuur te stellen, en onder welke voorwaarden dat dan eventueel zou zijn. Als duwtje in de rug sluit de burgemeester nog met de hint dat de genoemde begraafplaats binnenkort zal worden uitgebreid (hij doelt op de aanleg van de Kapelaniestraat en de beschikbaarheid van een strook grond tussen deze straat en de begraafplaats) en dat dit mogelijkheden zou moeten bieden om aan het verzoek tegemoet te komen.³³

Het kerkbestuur laat twee weken later weten positief te staan tegenover het voornemen om de algemene begraafplaats op Schoor op te heffen. Ook toont het zich bereid, conform de hint van de burgemeester, om een deel van het toe te voegen stuk aan de bestaande begraafplaats aan de gemeente in bruikleen te geven als algemene begraafplaats. Een en ander wordt vlak voor kerstmis 1959 geëffectueerd in de vorm van een besluit van de gemeenteraad³⁴. In de loop van 1960 wordt aan de noordzijde van de kerk de nieuwe algemene begraafplaats in gebruik genomen en die van Schoor wordt nu formeel gesloten.³⁵ In feite is dit de formalisering van een situatie die de facto al minstens enkele decennia bestond. De begraafplaats aan de Schoordijk had wel een officiële status maar werd niet meer gebruikt. En bij de St. Lambertuskerk was een niet-gewijd gedeelte voor

³¹ GAN NA 2286. Brief van de Gezondheidsraad aan Burgemeester en Wethouders van Nederweert d.d. 12 juli 1956. Beantwoord per brief d.d. 14 aug 1956.

³² GAN NA inv. nr. 2584, B&W-vergadering van 1959 okt 26.

³³ GAN NA inv. nr. 2584, Brief van B&W van Nederweert aan het RK Kerkbestuur, 1959 okt 26.

³⁴ GAN NA inv. nr. 2275, gemeenteraadsvergadering van 1959 dec 22.

³⁵ In het archief van de St. Lambertusparochie, berustende in het Gemeente-archief Weert, zijn op basis van de archiefinventaris geen stukken over deze materie vindbaar gebleken.

andersdenkenden, maar dat had nog geen formele status als algemene begraafplaats. Die diffuse situatie wordt dus in 1960 afgesloten.

Vanaf dat moment ontstaat er een nieuwe status quo. De zichtbare attributen van de begraafplaats zullen wel van gemeentewege zijn verwijderd maar verder gebeurt er niets. In die jaren wordt het terrein en de zandgroeve die daar is ontstaan gebruikt door ravottende kinderen. De broers Jan en Thieu Verboogen uit de Arishoek weten zich in 2020 nog te herinneren hoe ze daar speelden en dat hun vader hen vertelde ‘*En heej ligtj Pietje Puk begrave....*’ Hetgeen klaarblijkelijk nogal indruk maakte op de jongens.³⁶

In 1966 worden in opdracht van het gemeentebestuur ontgrondingswerkzaamheden uitgevoerd op de plek van de voormalige algemene begraafplaats aan de Schoordijk. Die werkzaamheden zijn nodig om het terrein geschikt te maken als vuilstortplaats. Daarbij worden door H. van Riet (bijgenaamd ‘*Harrie van Letjes Zjang*’), destijds als chauffeur in dienst bij de gemeente, menselijke stoffelijke resten aangetroffen. Deze worden vervolgens herbegraven op de begraafplaats bij de St. Lambertuskerk.³⁷ Volgens een andere bron betreft het een tweetal skeletten. Het ene zou in een nieuwe kist zijn gedeponeerd en het andere, dat in vergevorderde staat van ontbinding verkeerde, zou na een tijdelijke verblijf in de gemeentelijke opslagplaats eveneens zijn herbegraven bij de St. Lambertuskerk.³⁸ Een derde bron vermoedt dat het best-geconserveerde skelet de resten van zelfdoder Peter S. zouden zijn, die aan de Schoordijk in 1931 ter aarde werd besteld.³⁹

In de volksmond van Nederweert heeft lange tijd een gerucht gecirculeerd dat bij de herbegraving een rol zou zijn gespeeld door de plaatselijke studentenvereniging St. Petrus Canisius. Deze sterk cultureel en religieus geëngageerde groep jongeren zou zich sterk gemaakt hebben voor een piëteitsvolle herbegraving van de stoffelijke overschotten uit Schoor, althans dat van Peter S. Dat zal dan in samenspraak met het gemeente- en het kerkbestuur moeten zijn gebeurd. In de archieven van beide besturen zijn hierover echter geen bewijsstukken gevonden. Ook in het bestuurs- en correspondentie-archief van de studentenvereniging is er ondanks uitgebreide naspeuringen geen schriftelijke nalatenschap van aangetroffen.⁴⁰ Navraag tenslotte, bij oud-leden en bestuurders van de vereniging, alsmede bij destijds aan het gemeentehuis verbonden ambtenaren, leidde eveneens tot nul op het rekest zodat we dit verhaal moeten laten voor wat het waard is.

Ten tijde van de Ruilverkaveling Weert-Stramproij in de jaren '90 van de vorige eeuw worden de kleinschalige historische verkavelingen in dit gebied verwoest. Er vinden allerhande

³⁶ Interview met Jan en Thieu Verboogen door Alfons Bruekers, 2020 aug 22. Thieu herinnert zich dat het terrein particulier eigendom zou zijn van ‘*Teune Zjeng, gehuwd met Merieke van Neijnesse*’ en dat er aan de rand van het perceel oude berkenbomen stonden. Vermoedelijk is hier sprake van verwarring, want het kerkhof was op dat moment gemeentelijk bezit en op oude luchtfoto's zijn ter plaatse geen bomen te zien.

³⁷ Frits Knapen, *Nederweerts Verleden*, Schoor, Roeven en Kraan, in; (A. Bruekers red.) *Nederweerts Verleden* (Nederweert 2012) p.12. Overigens is niet bekend of de herbegraving plaatsvond op het algemene of het bijzondere (katholieke) deel van de begraafplaats. We veronderstellen het algemene deel.

³⁸ F. van den Eerenbeemt, *De algemene begraafplaats in Schoor*, in: (H. Koppen en F. Scheepers red.) *Van Vreuger, uit het verleden van de gehuchten Schoor, Roeven en Kraan onder de gemeente Nederweert (Ib)* (Nederweert 1987) p. 90-91.

³⁹ Mondelinge informatie Jean CA Bruekers (1923-2014), ca. 1990.

⁴⁰ Stichting Geschiedschrijving Nederweert, inv. nr. B.6.1 Archief Studentenvereniging St. Petrus Canisius. Onderzocht werden bestuursnotulen, in- en uitgaande correspondentie en mededelingen in het clubblad Missing Link. Uit de gelederen van de vereniging werden geïnterviewed de heren Niek Jansen en Gerard Kessels. Van gemeentewege oud-ambtenaar Theo Schreinemachers die in 1961 in functie trad (allen 2020 aug 20).

egalisatiewerkzaamheden plaats en alle bovengrondse sporen van de begraafplaats verdwijnen dan uit het zicht.

In 1978 sticht het Nederweeter gemeentebestuur een nieuwe algemene begraafplaats nabij de kruising Hoofstraat-Kreijel. Deze is anno 2020 nog steeds in gebruik.

3. Lokalisatie

Vóór de ingebruikname van de openbare begraafplaats van Schoor is in dit gebied nog niet sprake van een voltooide verkaveling. De noordoever van de peelvennen van het Schoorwater (ook wel Roevenderpeel genaamd) bestaan dan uit uitgestrekte heidegebieden. Ten tijde van het anciën régime zijn die eigendom van de Heer van Weert en Nederweert en na de Franse Tijd worden ze bezit van de gemeente Nederweert. Het perceel waar later in de negentiende eeuw de algemene begraafplaats zal worden aangelegd, maakt in 1844 deel uit de zuidelijke uitloper van sectie F nr. 566, heidegebied, met een grootte van bijna 46 ha. Op deze locatie doorsnijdt een noord-zuid-transitoweg, de Schoordijk genaamd, het open water. Aan de noordelijke zijde, op de overgang van nat naar droog, zijn voor 1844 al een aantal kleine door hagen omgeven percelen in ontginning gebracht. Deze bestaan uit akkerland, weide en hooiland. Het complex, dat zich in de loop van de negentiende eeuw ras uitbreidt, draagt de naam Schoorhoeven ('hoeve' of 'hove' is een plaatselijk begrip voor ontginning).

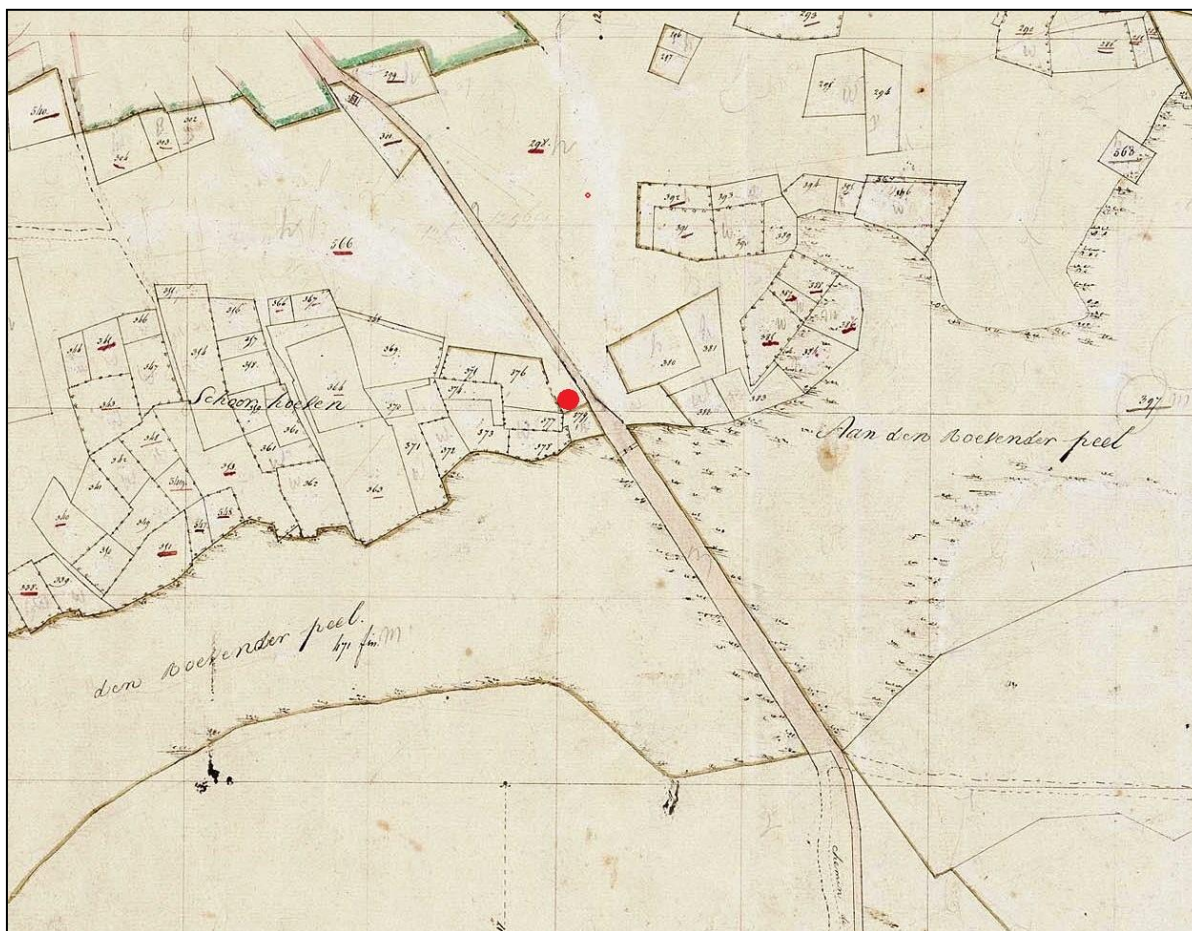

Fig. 11. Kadastrale minuutplan van 1844, Nederweert sectie F. Middenonder het open water van de Roevender Peel, gescheiden door een brede dijk (de Schoordijk). Op de noordoever zijn de eerste kleine ontginningen ontstaan. De rode stip markeert de plek van de latere openbare begraafplaats, die in 1844 nog niet bestond. Bron: RCE.

In de periode 1850-1920 raakt het grootste deel van dit gebied volledig verkaveld. Dat leidt tot een wirwar van veldwegen en overwegend kleine percelen. Een van de allergrootste ingrepen in dit fraaie cultuurlandschap voltrekt zich in de jaren 1920-1925. Dan wordt het nabijgelegen Kanaal Wessem-Nederweert aangelegd. Met het zand dat daarbij beschikbaar komt wordt de Roevenderpeel gedempt. Dat gaat gepaard met veel protesten van landelijke

natuurliefhebbers, zoals de bekende Jac. P. Thijsse, die pleit voor behoud van dit voor Nederlandse begrippen unieke orchideëengebied. Het mag niet baten; het kanaal wordt aangelegd en de Roevenderpeel wordt getransformeerd tot een grootschalig landbouw- en weidegebied. Ook die situatie blijkt niet voor eeuwig, want in de eerste jaren van de 21e eeuw worden Schoorwater, Roevenderpeel en andere voormalige vennen weer 'gereconstrueerd'. Dat wil zeggen: leeggegraven tot op de oude, bewaard gebleven vegetatielagen. Die komen daardoor, na bijna een eeuw luchtdicht geconserveerd te zijn, weer tot wasdom. Sindsdien ontwikkelt het gebied zich weer tot de natuurlijke situatie van weleer.

Fig. 12 en 13. Tweemaal hetzelfde gebied. Boven detail uit een KLM-luchtfoto uit 1955. Daarin is de oude verkavelingsstructuur en de gedempte Roevenderpeel te zien. In de rechter bovenhoek de doorsnijding door Kanaal Wessem-Nederweert. Daaronder een luchtfoto uit 2010. Het gebied is verdeeld in grote kavels en de ontgraving van de voormalige Roevenderpeel is in volle gang. De rode stip duidt de locatie van de begraafplaats aan. Foto's Archief Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

De kadastrale evolutie van de omgeving van de begraafplaats laat zich uitstekend herleiden aan de hand van de kadastrale minuutplannen en leggers.⁴¹

Fig. 14. Situatie in 1844 (oudste kadastrale minuutplan, sectie F). Het roodomlijnde perceel is heidegebied en draagt het nummer 566. Er is nog geen sprake van een begraafplaats.

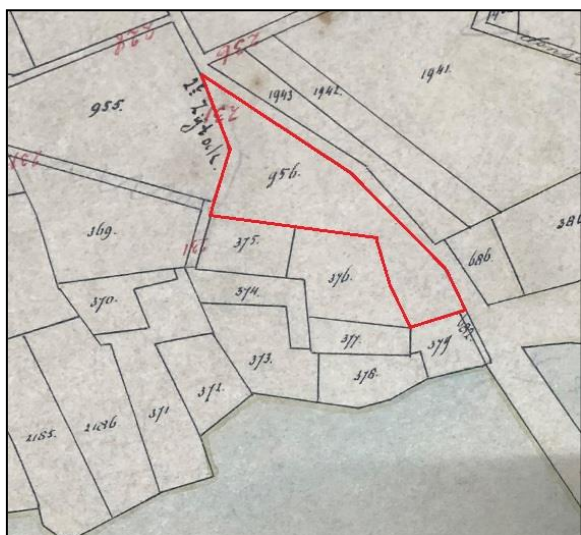

Fig. 15. Situatie in 1910 (Sectie F, Schets der wegen en voetpaden). De Roevenderpeel is nog open water (blauw). Perceel nr. 566 is geplitst in (o.a.) nr. 956. Het zuidelijkste deel daarvan is de begraafplaats.

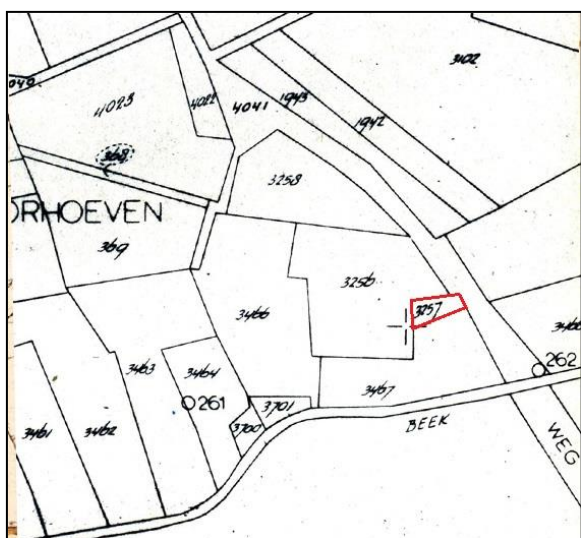

Fig. 16. Situatie in 1960 (kadastrale situatie vóór de ruilverkaveling). De Roevenderpeel is gedempt en langs de voormalige noordoever stroomt de kunstmatig aangelegde Einderbeek. Het zuidelijke stukje van nr. 956 is afgesplitst en draagt nr. 3257. Dit is de feitelijke begraafplaats.

⁴¹ GAN OA 1795-1939, inv. nr. 797.

In 1844 is er nog geen sprake van een algemene begraafplaats. Die wordt zoals we zagen in 1898 ingericht op het zuidelijkste puntje van een groot areaal heide dat in de volksmond 'De Gries Hei-j' (de grijze heide) wordt genoemd. Dat perceel staat kadastraal bekend als sectie F nr. 566, 'Aan den Roevender Peel' en heeft een grootte van ruim 45 hectare (ha) en is eigendom van de gemeente Nederweert. In de volgende jaren worden daar stukjes en beetjes van in ontginning gebracht en aan particulieren verkocht. Zo'n afsplitsing vindt weer plaats in 'dienstjaar' 1858, dus de facto in het vorige jaar, 1857. Er ontstaat dan perceel sectie F nr. 956 met een grootte van 1.21.60 ha dat nog steeds eigendom blijft van de gemeente. De aard van het perceel wordt omschreven als 'zand' dus geen hei of landbouwgrond maar waarschijnlijk zandwinningsput. Die waren er meer op de noordoever van de Roevenderpeel.⁴²

Fig. 17. Kadastrale kaart van 1960, geprojecteerd op de KLM-luchtfoto van 1955. Rood-omlijnd perceel nr. 3257, de openbare begraafplaats. Bron: Archief Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

Fig. 18. Kadastrale kaart van 1960, geprojecteerd op de luchtfoto van 2010. Rood-omlijnd de locatie van de inmiddels in het veld niet meer herkenbare openbare begraafplaats.

⁴² RHCL 07.J13 Suppletoire Aanwijzende Tafel 1842-1863. GAN OA 1795-1939 inv. nr. 1935 Kadastrale leggers (31 delen), deel 1 artikel 451 volgnr. 386 en volgnr. 979, deel 12 artikel 7721 volgnr. onbekend en volgnr. 13.

Fig. 19, 20 en 21. Ligging van de openbare begraafplaats, topografische situatie resp. 1897, 1950 en 2018. De rode stip markeert de begraafplaats. Bron: www.topotijdreis.nl.

In dienstjaar 1939 verkoopt de gemeente het grootste en noordelijke deel van nr. 956 aan landbouwer Jacobus Stienen in de nabijgelegen buurtschap Schoor. Dat perceelsgedeelte krijgt het nieuwe nummer 3256. Het zuidelijke restant, waar inmiddels de gemeentelijke begraafplaats zich bevindt, krijgt dan nr. 3257 en is 6 are en 30 centiare groot.

Waar de aanleg van Kanaal Wesseem-Nederweert destructief is voor het natuurgebied, geldt iets vergelijkbaars voor de oevers van de Roevenderpeel. De grootschalige Ruilverkaveling Weert-Stramproy omstreeks 1990 brengt behalve veel zegeningen voor de moderne landbouw een ramspoed voor het cultuurlandschap teweeg. Oude landschapsstructuren, wegen, dijken en akkerwallen vallen ten offer aan de moderne tijd. Het zal blijken een van de laatste Nederlandse ruilverkavelingen te zijn waar maatschappelijk nog wordt toegestaan dat de natuur en cultuurhistorie in dergelijke hoge mate kind van de rekening wordt.

In de moderne situatie, ten tijde van deze rapportage in 2020, is er bovengronds niets meer dat aan de oude situatie herinnert. Dat is de resultante van het afgraven van de begraafplaats in 1966, het gebruik als vuilstortplaats, herverkaveling en niet te vergeten de al genoemde Ruilverkaveling Weert-Stramproij.

Fig. 22. Ligging van de voormalige algemene begraafplaats (rode stip). Op de achtergrond de Roevenderpeel (eertijds ook wel Schoorwater genaamd). U kijkt naar het zuiden. Foto uit juni 2019, Alfons Bruekers.

4. Identificatie van de begravenen

Volgens een anonieme en in 1986 nog in het gemeente-archief van Nederweert aanwezige aantekening zouden op de algemene begraafplaats in Schoor in totaal drie teraardebestellingen hebben plaatsgevonden: in 1883 een sluiswachter uit Den Haag, in 1886 een 19 maanden jong kind uit Oostham (B) en in 1931 de Nederweertenaar Peter S.⁴³

Het gegeven dat er drie personen begraven zouden zijn, klinkt ook door in andere bronnen. Dhr. Frits Knapen (geb. 1923) is geboren in de buurtschap Kraan, niet ver van de begraafplaats. Hij herinnert zich uit de overlevering dat er sprake was van drie begravingen: een schipper, een schipperskind en een zelfdoder.⁴⁴ Dat is dus min of meer in overeenstemming met de eerder geciteerde gemeentelijke bron.

Wiel Jonkers, die in 1961 hoofd van Gemeentewerken werd bij de gemeente Nederweert, herinnert zich dat zijn vader hem vertelde dat aan de Schoordijk bij de Meiberg op grond van de gemeente een man met de bijnaam 'Pietje Puk' was begraven, die later werd herbegraven. Ook zou daar een verdronken schippers zijn begraven en dat dit *'te maken had met het geloof'*. Van de eigenlijke herbegraving kan hij zich niets herinneren.⁴⁵

In de gecombineerde overgeleverde berichten is sprake van drie begravenen. Hierna volgt een onderzoek naar de drie genoemde personen. Daarbij zullen we zien dat de overgeleverde gegevens historische grond hebben en dringen we door in hun persoonlijke levens.

4.1 Matthijs Ridder

In de nacht van 20 op 21 december 1883 wordt in de Zuid-Willemsvaart bij Sluis 14 het levenloze lichaam van de gepensioneerde Oost-Indische militair Matthijs Ridder gedregd. Hij is enkele dagen eerder ontslagen uit de opvang van invalide gepensioneerde militairen in Bronbeek. Onderweg naar Nederweert vraagt hij bij een bakker de weg. Misleid door de duisternis raakt hij te water en verdrinkt. De plaatselijke en provinciale bladen maken melding van het noodlottige ongeval. In de overlevering is sprake van een verdronken sluiswachter uit den Haag, maar dat is dus feitelijk onjuist. Het betreft geen sluiswachter maar een Hagenees die in of bij de sluis is verdrongen.

De arts die lijkschouwing verricht, ontdekt geen sporen van gewelddadigheden. In de beurs die hij bij zich draagt wordt een bedrag van 37 ½ cent aangetroffen. Verder draagt Ridder ook identiteitspapieren bij zich alsmede pensioengegevens en een bewijs van ontslag uit Bronbeek de dato 5 december.⁴⁶ Het gemeentelijke apparaat draait op volle toeren. In het rapport dat de burgemeester Vullers de volgende dag, 22 december, samen met het verslag van de lijkschouwing naar de Officier van Justitie in Roermond stuurt, uit hij het vermoeden

⁴³ Mededeling van Frank van den Eerenbeemt aan Alfons Bruekers, 1986 nov 11. De bron van Van den Eerenbeemt was naar eigen zeggen Frank Tossaint, toentertijd gemeentelijke ambtenaar bij de afdeling Publieke Werken van de gemeente Nederweert. We nemen aan dat de gemeente een administratie van de onder haar toezicht en beheer staande algemene begraafplaats onderhield, maar die heb ik niet terug kunnen vinden. Waarschijnlijk heeft ze wel ter beschikking gestaan aan Tossaint, hoewel opvallend is dat enkele details niet juist zijn.

⁴⁴ Mondelinge mededeling dhr. Frits Knapen (1923), 2015 aug 30. Desgevraagd zei Knapen niet te weten wat de reden was dat zowel andere gezindten als zelfdoder(s) op deze begraafplaats werden begraven.

⁴⁵ Schriftelijke informatie van Wiel Jonkers, door tussenkomst van zijn zoon Jos Jonkers, 2020 aug 24.

⁴⁶ GAN OA 47 Correspondentieregister 1878-1884 nr. 1480 1883 dec 21.

dat de verongelukte door het duister misleid is en in het kanaal is gevallen.⁴⁷ Tegelijkertijd wordt het overlijden van Ridder op het gemeentehuis van Nederweert aangegeven door sluiswachter Josephus van Heugten en door kantonnier Johannes Lammers. Van Heugten, gehuwd met Joanna Maria Sieben, was van 1873 tot 1891 dijkwachter en later sluiswachter van Sluis 14.⁴⁸

Nederweert. Mathijs Ridder, oud 73 jaren geboren te 's-Gravenhage gepensioneerd militair van het Oost-Indisch leger, ontslagen uit het Invaliden gesticht te Bronbeek den 5 Dec. jl. in den nacht van 20 op 21 dezer in de Zuidwillemsvaart verdronken, daar geene teekenen van geweld aanwezig zijn schijnt hij door de daisternis misleid te zijn en alzoo verdronken.

De vorige week Donderdag werd bij sluis n° 14 onder Nederweert het lijk opgevischt van een oud O. I. militair, Mathijs Ridder, geboren te 's-Hage in 1810 en ontslagen uit het invalidenhuis te Bronbeek den 5. dezer maand. De man had 's avonds te voren bij den bakker H. den weg naar het dorp gevraagd en schijnt door de duisternis misleid te water te zijn geraakt.

Fig. 23 en 24. Artikel uit Het Kanton Weert, 23 december 1883 (boven) en artikel uit Venloosch Weekblad, 29 december 1883 (onder). Bron: Gemeente-archief Weert en Delpher.

Enkele dagen later laat de burgemeester brieven uit gaan naar de ambtenaar van de Burgerlijke Stand en het college van Burgemeester en Wethouders van Den Haag, om hen te verwittigen van de dood van Ridder, wiens laatst geregistreerde woonplaats blijkbaar de Hofstad was.⁴⁹ Inmiddels is ook de aanvullende informatie uit Bronbeek beschikbaar en de burgemeester zendt die onverwijld door naar de Commissaris van de Koning.⁵⁰

Het overlijdensregister (annex begraafboek) van de St. Lambertuskerk van Nederweert bevat geen enkele vermelding over Matthijs Ridder. We lezen we daar dat op 15 december 1883 Anna Catharina Stultiens wordt begraven, en daaropvolgend Thomas Hubertus van den

⁴⁷ GAN OA 47 Correspondentieregister 1878-1884 nr. 1481 1883 dec 22.

⁴⁸ GAN Burgerlijke Stand, overlijdensacte van 22 december 1883.

⁴⁹ GAN OA 47 Correspondentieregister 1878-1884 nr. 1484 en 1485 1883 dec 27.

⁵⁰ GAN OA 47 Correspondentieregister 1878-1884 nr. 1486 1883 dec 27.

Boogaert op 25 december. De teraardebestelling van Matthijs Ridder moet tussen die twee data zijn geweest maar wordt niet genoemd door pastoor Lambert van de Winkel. Dat is verklaarbaar, aangezien Ridder niet katholiek was en dus niet in aanmerking kwam voor een begrafenis op het rooms Katholieke kerkhof van Nederweert-dorp.⁵¹

Bij de inrichting van een nieuwe algemene begraafplaats aan de Schoordijk in 1898, is het stoffelijk overschot van Ridder herbegraven. Attestaties daarover ontbreken echter in de gemeentelijke administratie.

Fig. 25. Omgeving waar Matthijs Ridder zijn levenseinde vond. Rechts de bakkerij en herberg van Holten (in de huidige tijd bekend als 'Het Bruine Paard'). Op de achtergrond de ophaalbrug van Sluis 14. De foto is gemaakt tijdens de kanaalwerken van omstreeks 1920, waarbij de sluis kwam te vervallen. Foto archief Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

4.2 Altje IJlder van Kooij

Haar doodsoorzaak en exacte plaats van overlijden staan formeel niet vast. Maar dat de Altje IJlder van Kooij als negentien maanden jonge baby in de ochtend van 7 februari 1886 in Nederweert een natuurlijke dood sterft lijkt plausibel. De aangifte geschiedt de volgende dag op het gemeentehuis van Nederweert door werkmans Petrus Joannes Seerden en veldwachter Jan Mathijs Perongs. Haar vader is de uit Rotterdam afkomstige Johannes Daniel van Kooij, schipper van beroep en de moeder heet Joanna Maria Verboom. Altje IJlder van Kooij, eerste kind, is vernoemd naar haar grootmoeder Altje IJlder van Duinen, en

⁵¹ Gemeente-archief Weert, Archief St. Lambertusparochie Nederweert, inv. nr. 67 Overlijdensregister 1844-1919. Met dank aan archiefmedewerker Will Schlenger voor de bereidwillige medewerking. Er waren in die periode drie rooms Katholieke begraafplaatsen in de gemeente: in Nederweert, Ospel en Leveroy.

is geboren in juli 1884 te Oostham in België.⁵² Het betreft dus een schipperskind en aangezien nergens melding wordt gemaakt van een val en verdrinking in het kanaal zal zij wel aan een vorm van ziekte zijn overleden. Aangever Petrus Joannes Seerden, gehuwd met Joanna Maria Verheijen, woont in de omgeving van kanaal Noordervaart. Gezien zijn betrokkenheid bij de aangifte ten gemeentehuize lijkt het plausibel dat schipper van de Kooij dus dat kanaal bevoer.⁵³

Op 9 februari zendt burgemeester P.J.H. Vullers, zowel in die hoedanigheid als in die van Ambtenaar van de Burgerlijke Stand van de gemeente Nederweert, een brief aan het gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch, de laatst bekende woonplaats van de schipper, waarin in hij het overlijden van Altje IJlder van Kooij mededeelt.⁵⁴

Over het schippersgezin is niet veel informatie te vinden. Vader Johannes Daniel van Kooij is geboren te Rotterdam in 1859 en overlijdt in Den Bosch in 1903. In 1873 wordt hij ingeschreven als inwoner van Asten. Hij is dan nog schoolgaand en van de Nederlands Hervormde religie.⁵⁵

Het overlijdensregister (eigenlijk: begraafboek) van de St. Lambertuskerk van Nederweert bevat geen enkele vermelding over Altje IJlder van Kooij. Kort daarvoor, op 7 februari 1886, wordt Petrus Antonius Meeuwis begraven, en daaropvolgend Petrus Hendrix op 13 februari. De teraardebestelling van Altje moet tussen die twee data zijn geweest maar wordt niet genoemd door pastoor Lambert van de Winkel.⁵⁶ Dat is in het licht van de toen heersende mores plausibel, aangezien het een niet-katholiek sterfgeval betrof.

Ook Altje IJlder van Kooij zal in 1898 herbegraven zijn op de algemene begraafplaats van Schoor.

⁵² GAN Burgerlijke Stand overlijdensregister inschrijving van 8 februari 1884. Extract van de inschrijving van het overlijden komt ook voor in de Burgerlijke Stand van 's-Hertogenbosch, de laatste woonplaats van de schipper. Inschrijving van 15 februari 1886.

⁵³ Stichting Geschiedschrijving Nederweert, project Tijdmachine Nederweert.

⁵⁴ GAN OA 48 correspondentieregister 1884-1894, nr. 424 brief van burgemeester P.J.H. Vullers d.d. 1886 feb 9 en nr. 425 brief van ambtenaar van de burgerlijke stand P.J.H. Vullers d.d. 1886 feb 9.

⁵⁵ Gemeente Asten, bevolkingsregister 1860-1880. Overigens wordt hier abusievelijk vermeld dat Johannes Daniel van der Kooij in Den Bosch geboren was. Dat is een vergissing, zijn wieg stond in Rotterdam.

⁵⁶ Gemeente-archief Weert, Archief St. Lambertusparochie Nederweert, inv. nr. 67 Overlijdensregister 1844-1919. Met dank aan archiefmedewerker Will Schlenger voor de bereidwillige medewerking.

4.3 Peter S.⁵⁷

De in 1879 geboren huisschilder Peter H. S. die in de volksmond bekend staat onder zijn bijnaam 'Pietje Puk', wordt op 11 juni 1931 levenloos gevonden in zijn woonhuis op het toenmalige adres Kerkstraat 31.⁵⁸ Naast zijn schilderszaak bedrijft hij daar een sigarenwinkel. S. is weduwnaar van een herbergierster die in 1926 overleden is. In mei 1931 is hij hertrouwd met een Meijelse en minder dan een maand na dat huwelijk kiest hij er voor om uit het leven te stappen.⁵⁹ De doodsoorzaak is verstikking door ophanging.⁶⁰ Het trieste verhaal wordt 'the talk of the town' en de echo's van de gebeurtenis leven zelfs in 2020 nog voort in de volksmond van de oudste generatie Nederweertenaren.

Fig. 26. Pastoor Leonardus Veltmans (in functie in Nederweert vanaf 1916). Archief SGN.

Over het leven van de ongelukkige S. is helaas erg weinig bekend. Hij is de zoon van een metselaar en een dienstmeid en wordt geboren in een huis in de straat die tegenwoordig Mgr. Kreijelmansstraat heet, gelegen tegenover de latere Oorlogsbegraafplaats. Zijn vader is de bouwer van de vlakbij gelegen kapel van Onze Lieve Vrouw die daar in 1887 vernieuwd wordt.

In zijn jeugd draagt Peter S. de bijnaam van 'ekster', naar verluid zinspelend op uiterlijk en lichaamshouding, zonder dat we het hoe en wat precies kunnen duiden. Nog in 1981 wordt in volksmond een anecdote opgetekend waarin hij figureert, het verhaal van de ekster en de kraai. Een van de hoofdpersonen is een lid van de notabele familie Kreijelmans, oorspronkelijk een brouwersfamilie uit de naar een lid genoemde Mgr. Kreijelmansstraat in

⁵⁷ Om piëteitsredenen is de familienaam, die uiteraard wel bekend is, niet voluit weergegeven.

⁵⁸ Archief Stichting Geschiedschrijving Nederweert, inv. nr. A.1.1, Kiezerslijst gemeente Nederweert 1931 jan 1.

⁵⁹ In het register van processen-verbaal van de plaatselijke politie (GAN Nieuw Archief 1795-1939 inv. nr. 1644) ontbreekt informatie over de zelfdodersactie, maar dit register was daar ook niet voor bedoeld.

⁶⁰ Een bron meldt dat de ophanging plaatsvond met gebruikmaking van 'een koord dat normaal bij overlijdensdiensten werd gebruikt', zonder dat die functie nader uitgelegd wordt. Interview met Frits Knapen (1923), 2015 aug 30.

Nederweert. Het verhaal gaat over een ontmoeting tussen Kreijelmans en S. Merk op dat beiden buurtgenoten waren; het geboortehuis van S. stond naast het brouwerspand van Kreijelmans:

*De parabel van de kraai en de ekster.*⁶¹

D'n aoje Kreijelmans, bi-jgenaamdj De Kre-j, vroeg "Waat heeste dao in dien mendje, aegerst?"

Pietje Puk, bi-jgenaamdj D'n aegerst, zag dan: " 'n Kre-j menieër, 'n Kre-j"...

(De oude Kreijelmans, bijgenaamd De Kraai, vroeg; "Wat heb je daar in je mandje, ekster?"

Pietje Puk, bijgenaamd De Ekster, antwoordde: "Een kraai meneer, een kraai...").

Kre-j of kraai, is een dialectische zinspeling op de herkomst van de naam Kreijelmans.

Vader overlijdt als Peter 19 jaar is (in 1897) en moeder niet lange tijd daarna, in 1905. Het huis met inboedel wordt in dat laatste jaar bij openbare verkoop verkocht. Hij is nu wees en gaat in de kost bij Aldegonda Vossen die kort daarvoor een herberg gesticht heeft op de oever van de Zuid-Willemsvaart, bij het Bassin (huidige adres Aan Vijftien 20). In 1912 verhuist hij naar een huis op de kop van de Kerkstraat, met het huidige huisnummer 3 (restaurant Gulke Eten&Drinken). Daar bedrijft hij naast zijn beroep van huisschilder ook een sigarenzaak en verleent hij gastvrijheid aan kostgangers in een soort logement. Daar treffen we in de loop der jaren bijvoorbeeld twee kinderen uit Den Haag (Maria Wilhelmina van Hassel en Johanna Maria Alsemgeest) en personen uit Vessem, Den Bosch en Roggel zoals een onderwijzer en bouwkundige. Onder hen is in 1916 ook de gemeentelijke klerk Van Uden, die het later zal schoppen tot burgemeester van Nederweert. De conclusie kan dus zijn dat Peter S. dus in die jaren wordt omringd door een gezelschap van bovengemiddeld ontwikkeld nivo.

De herkomst van de bijnaam 'Pietje Puk' is niet bekend. De vergelijking met de gelijknamige jeugdboekenserie van Henri Arnoldus dringt zich op. Maar die gelijkenis is toeval, want de serie startte pas in 1958 en dat is lang na de dood van S. Toch heeft de bijnaam een veel oudere historie. De naam wordt bekend door de revue Luilekkerland van August Reyding uit 1897 waarin de Jordaanfiguur Pietje Puck wordt gespeeld door Jan Grootveld. Ook dat lijkt geen relatie met 'onze' Peter S. te hebben.

Maar er is nog een link! In het begin van de 20^e eeuw duikt de naam Pietje Puk op in de roman Boefje van Marie Joseph Brusse uit 1903. Hierin is Pietje Puk (echte naam: Piet Bongers) het vriendje van de hoofdpersoon Boefje (Jan Grovers).⁶² Pietje Puk is in dat verhaal een Rotterdamse kwajongen die in opdracht van zijn moeder straatdief moet spelen en bij wie zelfs de pijp in de mond van een agent niet veilig voor diefstal is. Dit is wel een interessante link, want de roman van Brusse speelt zich namelijk voor een deel af in het in 1898 gestichte instelling voor moeilijk opvoedbare Randstedelijke jongens 'Stokershorst' in Nederweert-Eind. Zij werden daar opgeleid tot ambachtslieden zoals timmerman, smid en ... huisschilder. Brusse noemt het begrip Stokershorst weliswaar niet, maar wel de Broeders van Smarten uit Voorhout die daar de scepter zwaaiden. En de locatie beschrijft hij als een '*katholiek huis, gelegen op de grens van Brabant en Limburg, op de oever van een strakke waterbaan die als een lineaal door de heide gesneden is, en bereikbaar door middel van het oversteken van het kanaal met een pontje*'. Iedereen die de plaatselijke topografie kent,

⁶¹ Anecdote verteld door W. van de Warreburg z.g. en gepubliceerd in: *Naame en gezagdjes oet 't Wieerter Land*, Weert 1981, p.54.

⁶² Ontleend aan: https://nl.wikipedia.org/wiki/Pietje_Puk.

herkent hierin het kanaal Noordervaart en de instelling Stokerhorst. Er was dus een koppeling tussen de fictieve figuur Pietje Puk en Nederweert in de vorm van Stokerhorst. Mogelijkerwijze ligt hier een link of bron van inspiratie voor de bijnaam van Peter S. wellicht was zelfs het omgekeerde het geval, en heeft Brusse uit de Nederweeter persoon zijn inspiratie geput.⁶³

Maar er is nog een ander interessant spoor: Thieu Jonckers (1905-2011), op 106-jarige leeftijd als oudste mannelijke inwoner van Nederweert overleden, wordt enkele jaren voor zijn dood door Peter Crins geïnterviewd over dit voorval.⁶⁴ Jonckers kan zich een en ander nog goed voor de geest halen. Jonckers herinnert zich ook het tweemaal trouwen van Peter S. en vertelt nogal plastisch: *“Hae haaj ieërst e vrouw oet Neejwieërt. Di-j knakdje, di’j haaj e tekort pueëtje.”* Over de persoon weet hij nog: *“Pietje Puk heet iedereen gekindj. ’t Waas e metgaondj menke en inne kefees en overal kwaam hae en zoeë. Toch zich opgehange....”*.

Jonckers maakt vervolgens melding van een gerucht dat de zelfdoder lid zou zijn geweest van een ‘loge’ en daarvoor ‘getekend’ (dus als lid ingeschreven) zou hebben. Over het algemeen wordt het begrip geassocieerd met vrijmetselaars en humanisten. Uitgerekend in 1931, het jaar dat S. zich van het leven berooft, is dit een veelbesproken onderwerp in de pers en publieke opinie. De atheïstisch-humanistische vrijdenkersvereniging ‘De Dageraad’ treedt dan veel in de publiciteit met het oog op de verkiezingen voor Provinciale Staten in dat jaar. De vereniging stelde zich ten doel om *‘met hulp van rede, natuurwetenschap en logica de mens te bevrijden van vooroordelen, kerkelijke bevoogding, dogma’s en schijnwaarheden’* en schopte daarmee nogal tegen het zere been van de overheid en met name het kerkelijk gezag. De vereniging is in 1931 ook in de regio Weert zeer actief en kondigt aan om bijeenkomsten in de provincie Limburg te organiseren. Dat valt zeer slecht. Burgemeester van Uden van Nederweert en zijn mede-burgemeesters ontvangen schriftelijke instructies uit Maastricht om rijksveldwacht, marechaussee en politietroepen in verhoogde staat van paraatheid te brengen omdat grote verstoringen van de openbare orde worden verwacht.⁶⁵

In het regionale weekblad Het Kanton Weert verschijnt in 1931 een grote voorpagina-advertentie waarin de lokale geestelijkheid sympathie voor ‘De Dageraad’ gelijk stelt met *‘verraad aan Limburg en verraad aan Christus’*.⁶⁶ Er wordt aangezet tot passief verzet en sympathie voor de vrijdenkers wordt betiteld als hoogverraad. In het Weerter hotel ‘De Engel’ wordt zelfs een ‘Plaatselijk Comité van Verweer tegen De Dageraad’ opgericht. Er wordt in augustus 1931 – Peter S. is inmiddels al een paar weken dood en begraven – een tegenbeweging opgezet waarbij Weertlanders een expeditie naar Brielle willen organiseren. In de oproep daartoe, en dat is wel bijzonder frappant, staat de intrigerende zinsnede *“dat gepruts van die “dageraad”-mensen (alstublieft geen enkele hoofdletter, zetter, dat verdienen ze niet eens). Die lui moeten wel in uiterst-innige verbinding staan met het beruchte Pietje Pek, ze werken immers zoo helemaal volgens diens duisteren geest”*. Pietje Pek.... Pietje Puk... de overeenkomst is opvallend.⁶⁷ Pietje Pek is een oude aanduiding voor duivel, kobold of aardgeest, ook wel eens gekoppeld aan Zwarte Piet uit de Sinterklaastraditie. Het bestanddeel ‘pek’ verwijst dan naar het (pik-)zwarte uiterlijk.⁶⁸ In

⁶³ De leerlingenlijsten van Stokershorst gaan niet verder terug in de tijd dan 1931, dus een eventuele relatie met P.S. kan daar niet mee gestaafd worden. Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, fonds AR-B002, Archiefinventaris Broeders van Amsterdam, inv. nr. 971.

⁶⁴ Interview van Thieu Jonckers (1905-2011) door Peter Crins. Informatie beschikbaar gesteld door Peter Crins op 2020 aug 20.

⁶⁵ GAN NA 1928 Kabinetsarchief burgemeester Nederweert 1931-1934. Brief van de commissaris der Koningin aan de burgemeesters van Limburg, 1934 juli 23.

⁶⁶ Het Kanton Weert, 3 juli 1931.

⁶⁷ Het Kanton Weert, 24 juli 1931.

⁶⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Zwarte_Piet

Vlaanderen is het de benaming van een fantasiefiguur om kinderen schrik aan te jagen, zoals het equivalent van de 'korenpat' in Nederweert dat was.

Het antwoord op de vraag of Peter S. geassocieerd was met een 'loge', en dat dit dan 'De Dageraad' was, zal wel altijd in nevelen gehuld blijven. De ledenadministratie van die vereniging is vernietigd bij de Duitse inval in 1940 en andere aanwijzingen zijn er niet.⁶⁹ Maar het lijkt er wel op dat de herinnering van Thieu Jonckers over Pietje Puk en eventuele betrokkenheid bij 'De Dageraad' een grond van waarheid kán hebben.

Terug naar de feiten. Het overlijden van Peter S. wordt daags na de zelfdoding aangegeven op het gemeentehuis. Dat gebeurt op 12 juni door de burens Martin Prinssen (coiffeur) en Hubert Poell (slager). De nieuwsbladen uit die week zwijgen hardnekkig over de noodlottige gebeurtenis waar Peter S. het slachtoffer van werd. De toenmalige Nederweeter pastoor Leonardus Veltmans (in functie van 1916 tot 1934) staat bekend om zijn traditionele en uiterst conservatieve houding. Zijn fulminerende donderpreken tegen '*verderfelijke en zondige praktijken*' variërend van jongedames met ontblote onderbenen tot overspelig gedrag, zijn gevreesd. Veltmans weigert naar verluid om Peter S. op 'zijn' rooms Katholieke begraafplaats ter aarde te laten bestellen, ook al is het een Katholiek. Om die reden wordt hij begraven op de begraafplaats van Schoor. In de praktijk is dat een gemeentelijke, openbare begraafplaats voor overledenen van andere religies. Maar in de benadering van pastoor Veltmans, die in zijn preken graag de onherbergzame heide- en moerasgebieden van Nederweert als metafoor voor het duivelse voorgeborgte van de hel beschrijft, is het de enige juiste plek voor iemand waarvoor geen plek meer is in de Kerk. Het is een tijd dat de publieke opinie nog lang niet opgewassen lijkt tegen de dominantie van deze zwartboordpriester.⁷⁰

Pastoor Veltmans weigert om dood en begrafenis van Peter S. in het kerkelijke 'liber defunctorum' (dat overlijdensregister, niet begraafregister, betekent) op te nemen. Petronella van de Kerkhof (overleden op 6 juni en begraven op 8 juni) en Gerardus van Asten (overleden op 15 juni en begraven op 17 juni) staan wél eigenhandig door Veltmans ingeschreven. Peter S., overleden op 11 juni, schittert door afwezigheid.⁷¹ Dat is in strijd met de voorschriften. Een overlijdensaantekening is iets anders dan een begrafenis melding.

De basis voor het handelen van de pastoor was het kerkelijk recht. Daarin staan onder andere de gedetailleerde instructies over hoe te handelen bij dood en begrafenis. Een kerkelijke begrafenis moest geweigerd worden aan (o.a.):

1. *Zelfmoordenaars, als zij met voorbedachten rade gehandeld hebben. Wanneer dit laatste niet zeker is, mag de kerkelijke begrafenis niet geweigerd worden.*
2. *Zij die bekend staan als afvalligen van het Christelijk geloof, als aanhangers van een kettersche, atheïstische of schismatische secte of als leden van de vrijmetselarij of van andere soortgelijke vereenigingen (zoals) alle geheime genootschappen die tegen de Kerk of tegen den Staat ageeren.*⁷²

⁶⁹ Archief Vrijdenkersvereniging 'De Dageraad' in Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, KNAW Amsterdam.

⁷⁰ Gebaseerd op interviews met Frits Knapen (1923) en Jean C.A. Bruekers (1923-2014).

⁷¹ Liber defunctorum St. Lambertusparochie 1920-1989, berustend in het parochiekantoor te Nederweert. Met dank aan kerkmeester Thieu Tinnemans voor de verleende inzage op 3 juni 2019.

⁷² Ontleend aan: *Het kerkelijk recht – commentaar op den Codex met vermelding van het particulier kerkelijk recht voor Nederland en België* (Roermond, Maaseik 1947) p. 724. Met dank aan pater Jan Verboogen die zo vriendelijk was deze gegevens na te zoeken.

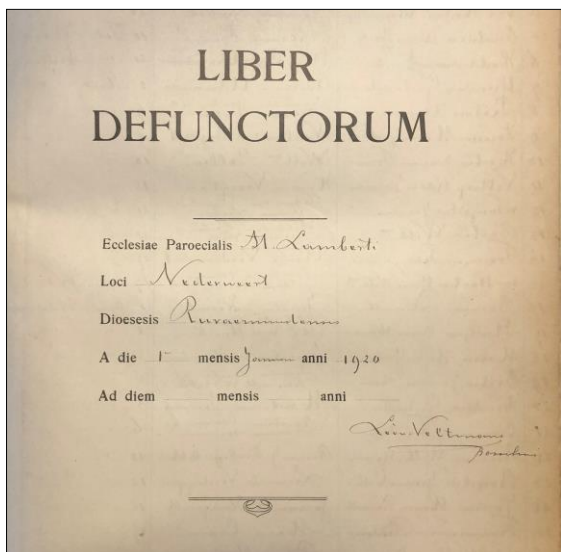

Fig. 27. Detail uit het titelblad van het overlijdensregister van de St. Lambertusparochie, aangevangen in 1920. Foto: Alfons Bruekers.

20 Anno Domini 1931 defuncti sunt:

No.	DEFUNCTORUM NOMINA	PARENTUM VEL CONIUGIS NOMINA	OBITUS		
			dies	mensis	locus
1	Klaassen Wilhelmina	J. Klaassen - M. Vossens	3	.	.
1	Doré Antonius	Maria Mienem	3	Januari	Nederweert
2	Nyssen Margaretha	H. Nyssen - M. Reyniers	4	"	"
28	v.d. Kerkhof Petronella	Gronnen Hulson	6	Januari	"
29	van Asten Gerarda	Catharina Kuipers	15	"	"
30	Brentzen Martien	Ph. Brentzen - M. Knapp	16	"	"
31	Boyas Joannes	H. Boyas - A.M. Bouba	1	Juli	"
32	Lenders Martien	L. Lenders - A. Reijnen	2	"	"

Fig. 28. Detail (montagefoto) uit het overlijdensregister van de St. Lambertusparochie 1920-1989. Het handschrift is dat van pastoor Leonardus Veltmans. Het overlijden van Peter S. op 11 juni 1931 (en diens begrafenis) ontbreekt. Foto: Alfons Bruekers.

De casus Peter S. lijkt in elk geval te voldoen aan categorie 1. Maar als de geruchten zoals die door Thieu Jonckers worden vermeld, over lidmaatschap van een 'loge' kloppen, dan is ook categorie 2 aan de orde. En dan had pastoor Veltmans een dubbele reden om aan S. een begrafenis te weigeren. Althans volgens het katholieke recht.

Bijzonder opvallend is dat ook het gemeentebestuur van Nederweert het overlijden van Peter S. onder de pet lijkt te houden. In de wekelijkse publicatie van de burgerlijke stand in Weekblad Het kanton Weert over de periode 5-12 juni wordt de overledene niet genoemd. Dat is eigenlijk niet goed te verklaren.⁷³ De wekelijkse lijst werd ook gepubliceerd in het

⁷³ Het betreft de overledenen van Nederweert in het tijdvak 5-12 juni 1931 in Het kanton Weert van 12 juni 1931. De eerstvolgende publicatie is pas van twee weken later, en betreft de overledenen van 19-

Weekblad voor Nederweert, maar de desbetreffende aflevering is niet bewaard gebleven en kon dus niet geverifieerd worden.⁷⁴

BURGERLIJKE STAND van NEDERWEERT.	
Week van 5—12 Juni 1931.	
GEBOREN :	
Peter Henricus Antonius, zn. van P. A. van Deursen-Bloemers.	
Theodorus Leonardus Hubertus, zn. van M. H. Knapen-Bruekers.	
Peter Johannes Antonius, zn. van J. M. Chr. J. Verhijden-Stultjens.	
Mathieu Hubertus Joannes, zn. van P. J. Stals-Tullemans.	
Wilhelmina Louisa Helena, d. van L. H. Creemers-Mans.	
HUWELIJKEN :	
Peter Jacobus Hubertus Triepels, 25 j. te Buggenum en Maria Hermans, 31 j. alhier.	
OVERLEDEN:	
Petronella van den Kerckhof, vr. oud 74 j. wed. S. H. Hulsers.	

Fig. 29. Het Kanton Weert van 12 juni 1931. De vermelding van het overlijden van Peter S. op 11 juni ontbreekt merkwaardig genoeg. Bron: Erfgoedhuis Weert.

26 juni. Het blijft een raadsel waarom de lijst van 12-19 juni niet gepubliceerd werd. Het overlijden van Peter H.S. was op donderdag 11 juni.

⁷⁴ Jaargang 1931 van het Weekblad voor Nederweert is een hiaat in de bewaard gebleven reeks die door de uitgever wordt bewaard in zijn archief. Verificatie op 20 augustus 2020.

5. Gebruik

De begraafplaats van de Schoordijk heeft gedurende haar bestaan van 1898 tot 1959 een formele status als algemene begraafplaats. Eigendom en beheer behoren toe aan het gemeentebestuur van Nederweert. Deze verantwoordelijkheden vloeien voort uit een wettelijke verplichting die in de Begraafwet van 1869 was verankerd.

Het is goed hier even nader stil te staan bij het formele begrip ‘algemene begraafplaats’. Volgens de Wet op de Lijkbezorging is dat een gemeentelijke begraafplaats die (dus) eigendom is van de overheid en waar – en dat is belangrijk – overledenen van alle gezinden begraven zouden kunnen worden. In gemeenschappen zoals Nederweert, die voor 99% uit rooms-katholieken bestonden, kreeg dat begrip ‘algemene begraafplaats’ een veel nauwere definitie. De Kerk engde de wettelijke definitie als het ware in en maakte er een soort afvalplek van. En het gemeentebestuur op haar beurt accomodeerde dat door een desolate en in *the middle of nowhere* gelegen plek daarvoor te alloceren, want het had natuurlijk ook een ordentelijke plek in het dorp mogen zijn.

Dat betekende in de praktijk dat iedereen begraven werd op de bijzonder begraafplaats, tenzij (1) het een niet-katholiek betrof (bijvoorbeeld (Nederlands Hervormd, Joods of Gereformeerd), of (2) het een katholiek betrof waar een ‘smetje’ aan zat. Dat ‘smetje’ kon dan een formele basis hebben (namelijk gebaseerd op het kerkelijk recht), of gestoeld zijn op persoonlijke emoties van deze of gene geestelijke. Tot die laatste categorie behoorden bijvoorbeeld zelfdoders, want deze werden lang niet altijd consequent uitgesloten van teraardebestelling op de katholieke begraafplaats. Zo werd de Schoorwater de plek voor begravingen van outcast, van personen die niet welkom waren in de gemeenschap en zeker niet op de bijzondere, katholieke begraafplaats in het hart van het dorp.

Van de drie personen waarvan bekend is dat zij aan het Schoorwater werden begraven, waren er twee van de eerste categorie (religieus andersdenkenden) en één van de categorie outcast (n.l. een zelfdoder). Hieronder een samenvattend overzicht van de op de algemene begraafplaats van Schoor begravenen.

Tabel 3. Lijst van (her-)begravenen op de algemene begraafplaats van Schoor.

Naam en leeftijd	beroep	leeftijd	datum overl.	religie	doodsoorzaak
Matthijs Ridder	gepensioneerd militair en bedelaar	73 jr.	21 dec 1883	Nederlands Hervormd	verdrinking door ongeval
Altje IJlder van Kooij	schipperskind	19 mnd.	7 feb 1886	Nederlands Hervormd	onbekende natuurlijke dood
Peter S.	huisschilder	52 jr.	11 jun 1931	Rooms-katholiek	zelfdoding d.m.v. ophanging

6. Waardenstelling

Cultuurhistorisch gezien heeft het terrein aan de Schoordijk een hoge waarde. Het herinnert aan een tijdsbeeld uit Nederweert waarin religieus andersdenkenden en outcast van de samenleving in het dodenbestel gediscrimineerd werden. Deels op wettelijke grondslag gebaseerd en anderdeels op een stuk willekeur op gezag van de kerkelijke overheid. Het eerste was wettelijk geregeld, het tweede was persoonlijke willekeur van de geestelijkheid. Dat manifesteerde zich in Nederweert bijvoorbeeld in het feit dat niet-katholieken niet alleen op een afgezonderd stukje van de begraafplaats, maar liefst ook ver uit het zicht, 'in de heide', begraven moesten worden. Verder gaat de cultuurhistorische waarde verder dan alleen dit object. In samenhang met de nabij gelegen gemeentelijke executieplaats hebben we hier te maken met twee elementen uit een nog niet zo lang verstreken verleden over naar huidige maatstaven gemeten discutabele omgang met mensen uit de maatschappij. Dat leent zich bovendien goed voor inbedding in toeristisch/recreatieve concepten zoals fietsroutes, augmented reality enz.

In archeologisch opzicht zal het terrein een lage mate van conserveringsgraad hebben. Alle drie de begravingen (uit 1883, 1886 en 1931) zijn in 1966 opgegraven en, voor zover de toestand van het botmateriaal dat toeliet, elders herbegraven. Verder was er op het terrein in of vanaf 1957 sprake van een gemeentelijke stortplaats en wordt melding gemaakt van graafwerkzaamheden (al dan niet voor zandwinning of in relatie met de stortplaats). Dit alles doet de kans op nog aanwezige inhumaties of ondergrondse resten van de omheining niet groot zijn.

Resumerend is de waarde van de locatie dus vooral hoog als het gaat om zijn cultuurhistorische en toeristisch/recreatieve belang. Een en ander staat in de tabel nader uitgewerkt.

Tabel 4. Waarderingstabel

aspect		waardering			toelichting
		laag	gem.	hoog	
archeologisch		X			ondergrond verstoord door ruilverkaveling, zandwinning en ruiming van graven
cultuurhistorisch				X	onderdeel van verhaallijn over maatschappij en omgang met andersdenkenden
landschappelijk		X			bovengronds geen herkenbare contouren, resten of herkenningspunten
toeristisch/recreatief				X	groot potentieel bij inbedding in toeristische routes; samenhang met galgenberg; storytelling
religieus/sociaal	fysiek	X			alle graven zijn geruimd en herbegraven
	formeel	X			status als algemene begraafplaats is opgeheven
	mentaal		X		zekere emotionele herinneringswaarde voor betrokken families en nabestaanden

7. Aanbevelingen

Door de recente natuurherstelactiviteiten door Stichting Het Limburgs Landschap is de Roevenderpeel (ook Schoorwater of Schoorkuilen genaamd) weer in de oude situatie van voor 1920 hersteld. Voor natuurliefhebbers en recreanten heeft het gebied grote en bovenregionale waarde. Ook de nabije omgeving kent diverse cultuur-toeristische waarden, zoals de gereconstrueerde prehistorische grafheuvel in Eind, de schaapskooi van de Philomenahoeve, relictten uit de Tweede Wereldoorlog zoals de 'aspergesversterking' bij Sluis 15 en de waterkrachtcentrale aldaar.

Door middel van rondleidingen, fietsexcursies en publicaties zijn belangstelling en draagvlak voor dit soort onderwerpen in de laatste jaren sterk toegenomen. Niet alleen bij de inwoners, maar ook in bestuurlijk opzicht is het tij gunstig. In het actuele Coalitie-akkoord 2018-2022 ('Samen, Duurzaam, Verbinden') van de Nederweeter gemeenteraad wordt terecht veel aandacht geschonken aan dit soort zaken.⁷⁵ In dit kader relevante uitspraken zijn bijvoorbeeld:

“Cultuur, verenigingsleven en evenementen

Nederweert heeft een rijke historie. Dit is onder andere te zien in monumenten en cultuur-historische elementen in het landschap en de kernen. Deze willen we behouden en waar mogelijk versterken.

Recreatie

Recreatie draagt bij aan het welbevinden en de gezondheid van onze inwoners. We zetten niet alleen in op de economische ontwikkeling voor het aantrekken van toeristen maar ook op nieuwe voorzieningen voor onze eigen inwoners. Het gebruik maken van het landschap en (openbaar) groen neemt hierbij een belangrijke plaats in.

Openbaar groen/natuur/landschap

We stimuleren realisatie van nieuw groen en zetten in op behoud van elementen met hoge landschappelijke waarde en dorpsgezichten. Waar nodig maken we afspraken over het herstel en aanplant. Hiervoor maken we een landschapsplan als onderdeel van Platteland in Ontwikkeling en de Omgevingsvisie.”

Dankzij een tweetal moties, in november 2019 resp. juni 2020 ingebracht door de CDA-fractie uit de gemeenteraad bij monde van raadslid Rick van Meel, wordt het gemeentebestuur aangespoord om werk te maken van de operationalisering van de bovengenoemde beleidsmatige uitgangspunten.

Aangezien de begraafplaats een in het maaiveld niet meer herkenbaar object is, evenmin kadastrale contouren heeft, en de ondergrond geacht wordt totaal verstoord te zijn, lijkt het niet zinvol of gewenst om aan het terreingedeelte waar het om gaat een formele status van archeologisch monument toe te kennen. Wel is het daarentegen een belangrijk cultuurhistorisch object, niet zozeer in fysieke zin maar vanwege zijn plek in het collectieve geheugen, als herinnering en als object van reflectie. Dat maakt het waardevol deze plek te markeren, of visualiseren, en op te nemen in een groter toeristisch of recreatief kader.

Het is aanbevelenswaardig om zoveel mogelijk stakeholders te betrekken bij het komen tot een concept om de begraafplaats te visualiseren, het verhaal uit te dragen en instemming voor de aanpak te vergaren. Te denken valt aan de Buurtvereniging Schoor, de betrokken

⁷⁵ Te downloaden via de website van de gemeente Nederweert (www.nederweert.nl).

grondeigenaar, Stichting Het Limburgs Landschap, de gemeentelijke Erfgoedcommissie, gemeentelijke beleidsadviseurs e.a.

Een van de opties die zijn geopperd is om een prijsvraag uit te schrijven onder (amateur-) kunstenaars om te komen tot een object ter plaatse dat een markering in plaats, tijd en geheugen vormt. Al dan niet in combinatie met een informatiepaneel of digitale hulpmiddelen. De totstandkoming en ingebruikname daarvan kan dan weer aangewend worden bij publiciteit in de lokale papieren en digitale media, lesbrief voor scholen enz. De inbedding in toerische fiets- en wandelroutes versterkt dan de verwevenheid met andere objecten, zoals de galgenberg.

8. Conclusies en samenvatting

Van 1898 tot 1959 bevindt zich aan de Schoordijk in Nederweert, in de heide op de noordoever van het Schoorwater of Roevenderpeel, de algemene begraafplaats van de gemeente Nederweert. In de volksoverlevering heeft het terrein altijd een lugubere en welhaast connotatie gehad, als ware het een voorportaal van de hel waarover men liever niet sprak laat staan begraven wilde worden. Ondergronds en underground, als het ware. Toch was het in alle opzichten een formeel kerkhof, met alle zichtbare en beheersmatige facetten die daar bij horen zoals een omheining, toegangspoort, lijkenhuisje, naambord, beheer en onderhoud.

Voor zover bekend hebben hier in de genoemde periode drie begravingen plaatsgevonden. In twee gevallen betreft het de herbegraving van personen van Nederlands Hervormde gezindte en in het derde geval een slachtoffer van zelfdoding.

Reeds vanaf de stichting in 1898 wordt de wettelijk voorgeschreven functie van algemene begraafplaats (n.l. voor álle gezindten) in Nederweert ingeëngd tot plek voor 'andersdenkenden'. Daarmee zowel andere religies dan de katholieke bedoeld, als ook outcast uit de maatschappij die niet voldeed aan de criteria uit het kerkelijk recht. In combinatie met de desolate ligging '*in the middle of nowhere*' krijgt het Schoorwater in de volksmond een sinistere en lugubere connotatie.

Na de formele opheffing van de status van algemene begraafplaats in 1959 wordt het terrein gebruikt als zandgroeve en vuilstortplaats. De ruilverkaveling in de jaren '90 van de vorige eeuw wist de laatste zichtbare sporen van het Andersdenkendenkerkhof uit. In het collectief geheugen raakt ook de precieze locatie van de begraafplaats verloren. Sindsdien ontstaan er zeer uiteenlopende aanwijzingen van de specifieke locatie. Op basis van gedetailleerd bronnenonderzoek is de juiste locatie echter onomstotelijk vast komen staan. Tegelijkertijd kan aannemelijk worden gemaakt dat er geen bovengrondse en ondergrondse resten in situ bewaard zijn gebleven, zodat een traditionele monumentenstatus van het object niet voor de hand ligt. Desalniettemin is er wel sprake van een hoge cultuurhistorische waarde.

In 2019 gingen stemmen op, onder andere gestimuleerd door een combinatie van de lokale cultuurhistorische fietstochten, lokaal draagvlak bij inwoners en het plaatsen van dit thema op de bestuurlijke en politieke agenda, om de plek op te nemen in toeristische en cultuurtechnische beleidspannen. Dit ook in samenhang met de nabijgelegen locatie van de voormalige gemeentelijke executieplaats, de galgenberg.

Dit rapport geeft de historische, archeologische en topografische onderbouwing en input voor de benodigde planologische en beleidsmatige acties om de herinnering en beleving van het Andersdenkendenkerkhof een blijvende plaats te geven in de gemeenschap.

Al met al is er sprake van een bijzonder object dat vanwege zijn karakter (manifestatie van de omgang met andersdenkenden uit de maatschappij) niet alleen bijdraagt aan storytelling over het verleden, maar dat ook een hoge actualiteitswaarde heeft.